

Міністерство освіти і науки України
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
Факультет гуманітарних наук

Кафедра історії
Кваліфікаційна робота
Освітній ступень – бакалавр

На тему:
«Професійна діяльність поліції Києва у 1803 – 1859 рр.»

Виконала: студентка 4-го року навчання
Спеціальності: 032 «Історія та археологія»
Освітньої програми: «Історія та археологія»
Красінько Ольга Дмитрівна
Науковий керівник: Яременко М.В.,
доктор історичних наук, професор
Рецензент: Бетлій О.В., доцент, PhD

Кваліфікаційна робота
захищена з оцінкою «_____»
Секретар ЕК _____
«_____» _____ 2022 р.

Київ – 2022

Декларація академічної доброчесності

Студентки НаУКМА

Я, Красінько Ольга Дмитрівна, студентка 4 р.н. навчання факультету гуманітарних наук, спеціальності: 032 «Історія та археологія»

адреса електронної пошти: olha.krasinko@ukma.edu.ua

- підтверджую, що написана мною бакалаврська робота на тему «Професійна діяльність поліції Києва у 1803 – 1859 рр.» відповідає вимогам академічної доброчесності та не містить порушень, передбачених пунктами 3.1.1 -3.1.6 Положення про академічну доброчесність здобувачів НаУКМА від 07.03.2018 року, зі змістом якого ознайомлена;

- підтверджую, що надана мною електронна версія роботи є остаточною і готовою до перевірки;

- згодна на перевірку моєї роботи на відповідність критеріям академічної доброчесності, у будь-який спосіб, у тому числі порівняння змісту роботи та формування звіту подібності за допомогою електронної системи Unicheck.

- даю згоду на архівування моєї роботи в репозитаріях та базах даних університету для порівняння цієї та майбутніх робіт.

Дата та підпис студента/ки:

11.06. 2022

АНОТАЦІЯ

Кваліфікаційної роботи

Тема: "Професійна діяльність поліції Києва у 1803 – 1859 рр.»

Автор: студентка 4-го р.н. освітнього ступеня – бакалавр, спеціальності 032 «Історія та археологія» освітньо-наукової програми «Історія та археологія»

Науковий керівник: Яременко Максим Васильович

Захищена: " __ " _____ 2022 р.

Короткий зміст роботи:

Кваліфікаційна робота є комплексним дослідженням службових обов'язків поліцейських чиновників у Києві протягом першої половини ХІХ ст. Робота присвячена висвітленню обов'язків міської поліції Російської імперії за актами, а також практичної поліцейської діяльності у Києві.

Для розкриття теми було залучено архівні матеріали Центрального державного історичного архіву України, его-джерела, пресу, а також історіографію, дотичну до цього дослідження. У першому розділі роботи охарактеризовано історіографічну базу. У другому розділі охарактеризовано коло функцій міської поліції за правовими актами й оглянуто практику служби київських поліцейських, зокрема кримінальних розслідувань. Третій розділ дослідження містить оцінку діяльності поліцейських чиновників містянами.

У кваліфікаційній роботі висвітлено комплексність професійної діяльності поліції Києва. Відзначено однакову пріоритетність усіх задач охорони порядку, на яку впливало уявлення про «добрий порядок» європейського інтелектуального простору кінця ХVІІІ ст. У дослідженні проаналізовано особливості київської поліцейської практики та її відмінності від законодавчих приписів. Робота також дає уявлення про ставлення до поліцейської діяльності з боку киян, що набувало форми як критики, так і побутової співпраці.

Зміст

Вступ.....	2
Розділ 1. Історіографія історії поліції XIX ст.....	4
1.1. Дослідження поліції Російської імперії.....	4
1.2. Дві перспективи поліцейських студій.....	8
1.3. Загальні підходи до вивчення поліції.....	10
Розділ 2. Професійні обов'язки поліції Києва.....	20
2.1. Обов'язки поліції Російської імперії за нормативними актами.....	20
2.2. Нагляд за благоустроєм Києва.....	27
2.3. Кримінальне слідство київської поліції.....	31
2.4. Нагляд за населенням.....	43
Розділ 3. Професійна діяльність поліції за оцінкою киян.....	51
Висновки.....	60
Список використаних джерел і літератури.....	64
Додатки.....	82

Вступ

В історіографії діяльність поліції Російської імперії переважно досліджують на основі законодавчих актів. Вивчення нормативних документів створює уявлення про імперську структуру правопорядку як уніфікований державний інструмент, залишаючи поза увагою як практичний вимір поліцейської діяльності, так і її регіональні особливості. Поверхнево висвітленим у науковій літературі залишається питання зв'язків чиновників міської поліції Російської імперії та місцевих мешканців. **Актуальність** цієї роботи якраз і зумовлена недостатнім дослідженням практики професійної діяльності поліції Києва та її сприйняття містянами.

Мета роботи – проаналізувати форми професійної поліцейської діяльності київської поліції у 1803 – 1859 рр. Досягнення цієї мети передбачає виконання наступних **завдань**:

- охарактеризувати стан дослідження та виділити основні підходи у трактуванні функцій поліції у ХІХ ст. в історіографії;
- окреслити нормативні засади поліцейської діяльності в Російській імперії та її практичне втілення на прикладі київської поліції;
- дослідити ставлення містян до виконання поліцейськими службових обов'язків.

Об'єктом дослідження є органи, принципи та методи забезпечення правопорядку в Російській імперії. **Предметом дослідження** виступає професійна діяльність поліції Києва.

Методологічну базу дослідження складають принцип історизму, загальнонаукові принципи аналізу і синтезу, а також метод критичного аналізу джерел.

Територіальні рамки відповідають Києву у його межах першої половини – середини ХІХ ст.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період 1803–1859 рр. Нижня межа відповідає часу ухвалення указу «О средствах к исправлению полиции в городах», згідно з яким визначено структуру міської поліції, чинну в першій половині XIX ст. Верхню межу пов'язано з укладенням першого плану реорганізації київської міської поліції генерал-губернатором Іларіоном Васильчиковим.

Структура курсової роботи зумовлена її метою та завданнями. Робота складається з трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і літератури та додатку.

1. Історіографія історії поліції XIX ст.

1.1. Дослідження поліції Російської імперії

Діяльність поліцейських органів у XIX ст. була спрямована на захист від небезпек. Специфіка такого завдання полягала у тому, що коло цих небезпек було окреслено вельми широко, що створює підстави для дискусії із приводу як методів поліції, так і груп населення, чий інтереси вона відстоювала.

В трактуваннях ролі та функцій поліції у Російській імперії виділимо загалом три погляди/підходи¹. Перший викладено у працях юристів кінця XIX – початку XX ст., для яких поліцейська діяльність була відповідником правоохоронної, спрямованої винятково на досягнення блага суспільства. Втім, єдиної думки про те, хто саме забезпечує і має забезпечувати це благо, в науковому середовищі не існувало. Відповідно до Миколи Белявського та Володимира Дерюжинського, добробут населення є задачею уряду², що для її досягнення і були створені адміністративні структури, зокрема поліція. Петро Шеймін окреслив науку поліцейського права як складову «права управління», в межах якої досліджується діяльність держави, «которая направлена к споспешествованию интересам народа»³. Майже дослівно таке визначення у своїй праці 1904 р. повторив Віктор Івановський, на думку якого умови добробуту населення забезпечувались саме сукупністю «государственных мероприятий», що і є предметом науки внутрішнього управління⁴.

¹ Детальніше це питання розглянуто у нашому минулорічному дослідженні: Курсова робота. Красінко О. Кадровий склад міської поліції Києва у 1803 – 1859 рр. Київ, 2021. С. 4-14.

² Белявский Н. Полицейское право (административное право). Петроград, 1915. С.18; Дерюжинский В. Полицейское право. Санкт-Петербург, 1911. С.7.

³ Шеймин П. Учебник права внутреннего управления (полицейского права). *Российское полицейское (административное) право. Конец XIX – начало XX века. Хрестоматия.* Воронеж, 1999. С. 76.

⁴ Ивановский В. Учебник административного права. Полицейское право. Право внутреннего управления. *Российское полицейское (административное) право. Конец XIX – начало XX века. Хрестоматия.* С. 290.

Натомість Іван Андрієвський та Іван Тарасов підкреслювали, що поліцейська діяльність не має бути винятково державною прерогативою. На їхню думку, гармонійною може бути лише система, в якій суспільними потребами опікуються як адміністративні органи, так і приватні організації. Негативним прикладом монополії держави на вирішення питань суспільного устрою для них був принцип управління «поліцейської держави» XVIII ст.⁵ Подібною є думка Михайла Полібіна, який визнавав поліцейською діяльність «целого государства», тобто «правительства, обществ, союзов и отдельных лиц»⁶. Аркадій Єлистратов так само провів чітку межу між поліцейською діяльністю в абсолютній «поліцейській» та правовій державах. На думку вченого, в першому випадку організація поліції витікала з уявлення про незрілість підданих, що їхній спосіб життя потребує постійного структурування з боку влади⁷, натомість з розвитком правового устрою відбувається перехід від поліцейської опіки до публічного волевиявлення⁸.

У межах другого погляду діяльність поліції Російської імперії розглядається як спосіб захисту інтересів державних еліт. Така інтерпретація імперських органів правопорядку була характерною для радянської історіографії. В текстах Роланда Мулукаєва і Миколи Єрошкіна поліцію характеризовано як механізм примусу, спрямований на утримання при владі самодержавної монархії⁹. У праці за редакцією Всеволода Куриціна та Роланда Мулукаєва йшлося про інструментальне значення поліції в підкоренні підданих правилам

⁵ Андреевский И. Полицейское право. Т. 1. Полиция безопасности. Санкт-Петербург, 1874. С. 2.; Тарасов И. Очерк науки полицейского права. Москва, 1897. С.3.

⁶ Полибин М. Повторительный курс полицейского права. *Российское полицейское (административное) право. Конец XIX – начало XX века. Хрестоматия.* Воронеж, 1999. С. 247.

⁷ Елистратов А. Основные начала административного права. *Российское полицейское (административное) право. Конец XIX – начало XX века. Хрестоматия.* Воронеж, 1999. С. 385.

⁸ Там само. С. 392.

⁹ Мулукаев Р. Полиция и тюремные учреждения дореволюционной России. Москва, 1964. С. 4.; Ерошкин Н. История государственных учреждений дореволюционной России. Москва, 1983. С. 191.

абсолютистського режиму¹⁰. Подібно функцію поліції як спосіб охорони державного порядку від нижчих класів, що розвивався зі зростом класових протиріч, визначали Валентина Клеандрова і Лев Яковлєв¹¹.

Варто зауважити, що уявлення про поліцію як інструмент здійснення насильницької щодо населення урядової політики характерне й для праць ХХІ ст. Втім, часто авторами таких студій є дослідники, які починали дослідження ще в умовах домінування офіційного радянського історіописання, що вплинуло на застосування історіографічних штампів. Так, у праці Олександра Ярмиша 2007 року йшлося про те, що виникнення поліції було пов'язане із боротьбою царського самодержавства за збереження своїх позицій¹². Натомість у рецензії на «Міжнародну поліцейську енциклопедію» від 2009 року, одним із авторів якої був Ярмиш, підкреслювалось, що в Україні поширюється думка про кардинальну зміну поглядів на міліцію як каральний орган¹³. А в підручнику за редакцією вищезгаданого Роланда Мулукаєва, виданому вже 2015 р., поліцію зразка 1718 р. охарактеризовано як «носитель доброго начала, призванный избавлять общество и отдельных его членов от всего вредного, отрицательного»¹⁴.

Відтак, на прикладі історіографії початку ХХІ ст. спостерігається пошук нового підходу до визначення ролі поліцейської діяльності в Російській імперії. Визначною для нового бачення питання, відмінного від дихотомії правоохоронного – карального органу, стала концепція Марка Раєва, сформована ще в середині 1970-х. Згідно з нею, під впливом струсів ранньомодерної доби, як-от Реформації та «військової революції», відбулась

¹⁰ Курицын В., Мулукаев Р., Коряков В. История полиции дореволюционной России (сборник документов и материалов по истории государства и права). Москва, 1985. С. 2.

¹¹ Клеандрова В., Яковлев Л. История полиции, политического сыска и контрразведки России в XVIII – начале XX века. Москва, 1985. С. 4.

¹² Ярмиш О. Каральний апарат самодержавства в Україні в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Харків, 2007. С.7.

¹³ Костенко О., Копан О., Ярмиш О. Багатотомне видання державного значення. Право України. 2009. №11. С. 235.

¹⁴ История органов внутренних дел/ под ред. Р.С. Мулукаева. Москва, 2015. С. 14.

трансформація управління європейських держав, в яких все більшу владу здобував монарх¹⁵. Головною задачею для централізованих «добре впорядкованих поліцейських держав» поставало творення ефективної модерної країни на основі раціональної системи управління та продуманих законів. Основним інструментом для впровадження вироблених приписів виступала бюрократична система під керівництвом монарха, зокрема поліція¹⁶.

Саме з позицій ефективного управління державою до питання діяльності поліції в Російській імперії підійшов Олександр Бандурка. На думку автора, основним завданням «абсолютної монархії» зразка Російської імперії часів Петра I та Катерини II було витворення громадського порядку, що й носив назву поліції¹⁷. У книзі Олександра Борисова, Олександра Малигіна та Роланда Мулукаєва поліцію охарактеризовано скоріше не як орган управління, а загальну практику, покликану сприяти модернізації держави¹⁸. Згідно із Юрієм Холодом, в епоху «освіченого» абсолютизму у Російській імперії виникла поліцейська держава, основним завданням якої було творення дієвого громадського порядку (власне поліції). Центром влади в такій системі була монархія, що керувала раціонально організованою адміністративною ієрархією з невизначеною компетенцією¹⁹. Увага до ролі структури правопорядку в облаштуванні соціального ладу всередині країни простежується також у студіях, присвячених не лише поліції, а Російській імперії загалом. Відповідно до поглядів Ісабель де Мадаріаги, поліція

¹⁵ Raeff M. The Well-Ordered Police State and the Development of Modernity in Seventeenth- and Eighteenth Europe: An Attempt at a Comparative Approach. *The American Historical Review*. 1975. Vol. 80, №5. P. 1222.

¹⁶ Ibid. P. 1229 – 1230.

¹⁷ Бандурка О. Поліція в Україні: історико-правове дослідження (початок XVIII ст. – 1917 р.). Харків, 2012. С. 102.

¹⁸ Борисов А., Мальгін А., Мулукаєв Р. Полиция Российской империи. Москва, 2015. С.4.

¹⁹ Холод Ю.А. Загальна поліція Російської імперії в Україні в 1862-1905. Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01/ Національний університет внутрішніх справ МВС України. Харків, 2001. С.6.

виступала творчою інституцією та інструментом соціального будівництва²⁰, а Річард Пайпс інтерпретував органи правопорядку як внутрішньополітичні, покликані обслуговувати потреби держави у вирішенні нагальних проблем²¹.

1.2. Дві перспективи поліцейських студій

Розбіжності поглядів дослідників поліції Російської імперії здебільшого полягають у визначенні стосунків між структурою правопорядку та населенням. На думку правників кінця XIX – початку XX ст. поліцейська діяльність стосується безпеки суспільства і є легітимною щодо нього тільки тоді, коли самі члени соціуму перебирають на себе частину цієї відповідальності. Представники другого напрямку протиставляють поліцію як інструмент державної «монополії на насильство» інтересам населення. В уявленні вчених уряд виступає суто антагоністичною силою, яка нав'язує підданам власні інтерпретації (не)законної діяльності, які й впроваджує через поліцію. В третьому напрямку певною мірою поєднуються характерні риси першого і другого. З одного боку, поліція тлумачиться як інструмент державної діяльності, за допомогою якого влада може в разі потреби застосовувати насильство. З іншого – основною метою уряду виступає забезпечення блага населення, яке здійснюють відповідні органи. Поліція, відтак, постає не насильницькою щодо населення структурою, покликаною карати за порушення, а практикою правопорядку, що опікується захистом спільних цінностей суспільства – не лише матеріальних, а й моральних.

Дихотомії висвітлення «каральної» і «охоронної» сили поліції присвятив статтю кримінолог Ян Терпстра. На думку вченого, в основі досліджень структур правопорядку існують дві фундаментальні течії, що репрезентуються ідеями Макса Вебера та Еміля Дюркгайма. Хоча класики спеціально не зауважували в своїх працях принципи функціонування саме поліції, однак

²⁰ Мадариага И. де. Россия в эпоху Екатерины Великой. Москва, 2002. С.77.

²¹ Пайпс Р. Россия при старом режиме. Москва, 2004. С. 93.

створили перспективи для напрацювання уявлень про неї²². У фокусі уваги дослідників перебувала держава та її ключові характеристики, тож підхід до поліції як першочергово державної структури дозволяє вписати її у визначену теоретичну площину.

Вебер визначав державу як спільноту, що успішно утримує монополію на легальне застосування фізичної сили в межах визначеної території. Як відзначив Терпстра, такий погляд на державу і, відповідно, структуру правопорядку як виразника її волі, є одновимірним – він базується на опозиції між владою та населенням, в яких за визначенням відсутня спільна ідентичність та цінності. З цієї концепції витікає дилема – хоча уряд єдиний має право легального застосування сили, однак прагне якомога менше діяти в такий спосіб задля збереження стабільності. Вебер намагався вирішити цю проблему через твердження, що можливість насильства є визначною характеристикою держави, однак не її звичайним станом²³.

За Терпстрою, Еміль Дюркгайм на протиположність «негативному» баченню ролі держави (і, відповідно, поліції) Макса Вебера запропонував «позитивне», що базується на уявленні про репрезентацію владою важливих моральних цінностей суспільства. На думку вченого, функціонування суспільного життя відбувається на основі визначення (не)прийнятної поведінки, що забезпечується контролем з боку інституцій²⁴. Відтак, поліція шляхом боротьби зі злочинами виконує роль морального регулятора. Тим не менше, концепція Дюркгайма також провокує дискусії, оскільки ключовим її елементом є уявлення про те, що владні інституції та підпорядковане населення поділяють спільні цінності²⁵.

²² Terpstra J. Two theories on the police – the relevance of Max Weber and Emile Durkheim to the study of the police. *International Journal of Law, Crime and Justice*. 2011. №39. P.1-2.

²³ Ibid. P.4-5.

²⁴ Ibid. P.6.

²⁵ Ibid. P.7.

Важливий висновок порівняння Яном Терпстрою підходів Вебера і Дюркгайма для досліджень поліції полягає у перспективах, що вони витворили. В межах кожної з цих перспектив наголошуються різні важливі елементи – можливість застосування сили та морально-символічна функція поліції. Порівняння цих елементів дозволяє дійти висновку про різні інтерпретації зв'язків між державою та поліцією як її представником і населенням²⁶. В прикладенні до історіографії історії поліції Російської імперії можна побачити, що дослідники здебільшого справді перебувають у координатах веберівської та дюркгаймівської перспектив. Саме тому важливо звернути увагу на ширші дослідження поліції XIX ст. загалом для того, щоб простежити, на яких теоретичних засадах будують свої праці вчені, і чи релевантні вони для контексту Російської імперії. В межах аналізу видається за необхідне зосередитись на узагальнюючих працях, оскільки коло спеціалізованих досліджень певних регіонів надто широке, щоб взяти його до уваги в масштабі даної роботи.

1.3. Загальні підходи до вивчення поліції

Студії з діяльності структур правопорядку почали з'являтися ще з другої половини XVIII ст. Так, 1758 р. було видано «An Account of the Origin and Effects of a Police» Генрі Філдінга, а 1796 р. «Treatise on the Police of the Metropolis» за авторством Патріка Колхуна²⁷. Втім, ці тексти були радше пропозиціями із облаштування поліції, натомість критичний аналіз її історії та діяльності припав вже на початок XX ст.

Варто зауважити, що в англomовній традиції, на відміну від Російської імперії, не розвинулись загальні компаративні дослідження поліцейського

²⁶ Terpstra J. Two theories on the police – the relevance of Max Weber and Emile Durkheim to the study of the police. P.9.

²⁷ World encyclopedia of Police Forces and Correctional Systems/ ed. By George Kurian. Detroit – New York – San Francisco – New Haven – Waterville – London – Munich, 2006. P.4.

права та практик. Найчастіше праці стосувалися конкретних країн²⁸. Певним винятком можна вважати студії Леонарда Фулда та Реймонда Фосдіка. У праці Леонарда Фулда «Police administration» поліцейська діяльність прямо визначається як урядові рішення, спрямовані на захист держави та забезпечення добробуту населення за допомогою стримування та примусу²⁹. Тим не менше, обов'язком поліції є не лише покарання злочину, а і його попередження, причому друга функція, на думку автора, є важливішою³⁰. Здатність попереджати злочини, а не лише розшукувати винних, стала можливою завдяки централізованому управлінню модерної поліції. За Фулдом, нова система постала у ХІХ ст. Зразком для нього є британська поліція, що відрізнялась від попередніх служб трьома ключовими характеристиками – професіоналізацією службовців, носінням уніформи та суворою дисципліною службовців, напіввійськовим характером комплектування замість використання цивільних громадян³¹.

Якщо Фулд акцентував значення поліції як інструменту насилля, то Реймонд Фосдік дав визначення організованої структури, чийм обов'язком є охорона порядку, безпеки особи та власності³². Проте, на думку автора, функції поліції не піддаються однозначному переліку, оскільки прямо залежать від економічних чинників, розмірів міста, (не)однорідності населення та національних традицій³³. Варто також відзначити, що для Фосдіка регіональними відмінностями характеризується і рівень впливу. Якщо у Великій Британії поліцейські є слугами суспільства, що у своїх діях залежать

²⁸ Див. наприклад, Lee W.L.M. A History of Police in England. London, 1901; Graper E.D. American police administration. New York, 1921; Glover E.H. The English Police, its Origin and Development. London, 1934.

²⁹ Fuld L.F. Police Administration. A critical study of Police Organisations in the United States and Abroad. New York and London, 1909. P.1.

³⁰ Ibid. P.4.

³¹ Ibid. P.20-21.

³² Fosdick R.B. European Police Systems. New York, 1916. P.4.

³³ Ibid. P. 5-9.

від схвалення населення, то «континентальна» поліція виконує волю вищої влади, яка здатна санкціонувати навіть нелегальні дії³⁴.

Погляди Фулда та Фосдіка у 1940-х рр. розвинув Чарльз Ріт. Дослідник провів межу між «окружною» та «жандармською» поліціями. Перша система, на його думку, полягала у забезпеченні правопорядку через взаємодію влади та населення на місцях. У межах другої ці завдання виконувались за підтримки військової репресивної сили³⁵. Відтак, Ріт, як і Фосдік, наголошував на різниці британських методів охорони порядку, які користувались підтримкою населення, і континентальних, спрямованих на придушення свобод. Втім, Ріт також відзначив, що окружна поліція могла існувати лише в домодерному суспільстві. На думку автора, урбанізація, що відбулась внаслідок промислової революції XVIII ст., зруйнувала лад, заснований на підтримуванні порядку на локальному рівні. Нова система виросла у другій чверті XIX ст. із практики навчених патрулів, які мали можливість запобігати скоєнню злочинів. Однак ключовим елементом її ефективності також була взаємодія із суспільством і визнання громадською думкою. На думку Ріта, саме свідоме прийняття користі поліції населенням сприяло взаємному порозумінню, а відтак, мінімальному застосуванню насильства³⁶. Отже, саме суспільне визнання, толерування поліцейської діяльності дослідник вважав рисою, що відрізняла правоохоронну структуру від репресивної. Таким чином, позиція Чарльза Ріта, як і думки Леонарда Фулда та Реймонда Фосдіка, відповідають уявленню про існування певної солідарності між місцевими мешканцями та поліцією. Усі дослідники згадували про можливість насильства з боку органів правопорядку, однак підкреслювали, що його вдавалося уникати на ґрунті співпраці. Ця ідея корелює із вищезгаданою

³⁴ Fosdick R.B. *European Police Systems*. New York, 1916. P. 15-16.

³⁵ Reith C. *Preventive Principle of Police*. *Criminal Law and Criminology*. 1943. Vol.34. Issue 3. P.206.

³⁶ *Ibid.* P. 208.

перспективою Дюркгайма, у фокусі якої опиняється роль держави і її структур, зокрема поліції, як морального медіатора.

У другій половині ХХ ст. під впливом як міждисциплінарних експериментів у історіографії, так і поширення лівих політичних ідей у науковому середовищі фокус дослідження структур правопорядку змінився. Як і Чарльз Ріт, Вільям Вестлі також зауважив вплив соціальних перетворень внаслідок промислової революції на становлення поліції. На його думку, міська поліція стала новим інструментом соціального контролю над великим, анонімним і гетерогенним населенням міст³⁷. Але Вестлі характеризував систему правопорядку під соціологічним кутом зору, відтак, його цікавили взаємовідносини між поліцейськими та цивільним населенням, які дослідник вважав антагоністичними. Офіцери є символом влади та втручання, джерело страху перед законом. Сама природа поліцейської діяльності зумовлює постійне зіткнення³⁸. На підставі ворожості суспільству поліцейські чиновники замикаються всередині своєї групи, в якій знаходять підтримку своїх дій³⁹.

Егон Бітнер висловив ще різкіше твердження про те, що професія поліцейського – «заплямоване заняття». Вчений доводив, що в часи абсолютної монархії поліція репрезентувала тиранію та політичні репресії, які сприймалися населенням зі страхом⁴⁰. Міська поліція, на думку дослідника, стала останнім структурним елементом модерної держави після військового призову, збору податків, системи соціального забезпечення та адміністративної ієрархії. Пізнє становлення саме державної системи правопорядку, за Бітнером, зумовлювалось побоюванням концентрації сили⁴¹. Однак специфіка поліцейської сили у ХІХ ст., на думку дослідника, полягала

³⁷ Westley W.A., 1951. The Police: a Sociological Study of Law, Custom and Morality. PhD. Dissertation. University of Chicago. P.2.

³⁸ Ibid. P. 108, P.99, P.184.

³⁹ Ibid. P. 185.

⁴⁰ Bittner E. The Functions of the Police in the Modern Society. Maryland, 1970. P. 6-7.

⁴¹ Ibid. P.15.

у її радше представницькому характері. Вплив сильної держави, який транслювався через поліцейських, все менше стосувався саме фізичних розправ. Акцент від покарання як способу залякування перейшов до покарання як наслідку порушення закону⁴², дотримування якого і стало основною задачею влади ХІХ ст.

Зв'язок між конфліктом всередині соціуму та силою правопорядку цікавив і Сіріла Робінсона та Річарда Скагліона. Втім, вчені обґрунтували своє антропологічне дослідження марксистською теорією, а відтак, дійшли висновку, що умовою появи поліції є класове протиріччя. Так, слабо економічно розшаровані спільноти керуються родинними узами, які визначають форму соціального контролю – сімейні зібрання⁴³. Натомість майнова нерівність призводить до суперечок всередині спільноти, у межах яких доводить своє право на привілейовану позицію еліта. Доведення призводить до ідеологічного виправдання своєї ролі як арбітра конфліктів, що досягається за допомогою спеціалізованої структури – власне, поліції⁴⁴. Втім, при цьому Робінсон та Скагліон наголосили, що твердження, що панівні класи використовують поліцію для підтримування нерівності, не означає, що вона є простим інструментом владних еліт. На думку дослідників, визначальною характеристикою сторожів правопорядку є їхня подвійна, роздроблена лояльність як своїй етнічній та класовій ідентичності, так і державі⁴⁵.

Паскуале Пасквіно у студії зі збірки на пошану Мішеля Фуко розглядав ранні поліцейські приписи ХVІІІ ст., що мали регулювати усі сфери життя. На думку вченого, ці правила відображають скоріше не зіткнення держави та широко визначеного суспільства, втручання публічного у приватне – конфлікт, який ще не існував у домодерний час. Натомість приписи

⁴² Bittner E. *The Functions of the Police in the Modern Society*. P. 17-18.

⁴³ Robinson C.D., Scaglione R. *The Origin and Evolution of the Police Function in Society: Notes toward a Theory*. *Law & Society Review*. 1987. Vol. 21. No. 1. P. 117.

⁴⁴ Ibid. P. 135-136.

⁴⁵ Ibid. P. 149.

висвітлюють опозицію станового устрою і впорядкованого соціуму. На думку Пасквіно, система поліцейських норм передбачала регуляцію сфер, що у станових спільнотах не контролювались, тобто творення єдиного соціального тіла, власне – широко визначеного суспільства⁴⁶. Схожий акцент запропонував Марк Неоклеус. У його праці «The Fabrication of Social Order» поява поліції датується ранньомодерною добою, під час якої соціальний контроль у межах станів знизився, а швидка урбанізація створила спектр нових стратегій поведінки. Подібно до Марка Раєва, Неоклеус вважав, що ініціатива забезпечення порядку перейшла до світської міської влади⁴⁷. Виходячи із великої кількості занять, що належали поліцейському упорядкуванню, дослідник дійшов висновку, що основна задача поліції у домодерний час полягала не стільки у боротьбі з кримінальною активністю, скільки у забезпеченні суспільного порядку. Разом із тим, історик наголосив, що на початку XVII ст. ідея земного порядку як відображення небесного була витіснена концепцією державного витвору. Відтак, роль поліції від початку полягала не просто у підтримуванні суспільного спокою, а у впровадженні нового підходу до суспільства⁴⁸.

Відтак, у студіях другої половини XX ст. простежується акцент на ролі поліції як насильницької щодо населення, спрямованої на його підкорення, а не на забезпечення солідарності із ним. Ідейним підґрунтям такого бачення, вочевидь, виступало поширення лівих ідей у науковому середовищі, що зумовили підкреслення протиставлення «вищих» і «нижчих» суспільних прошарків, а також населення державі. Поліція в цьому контексті розглядалась як владна структура, через яку здійснювалась суспільна регуляція, зокрема і за допомогою насильницького втручання. Ці обставини, на думку Вестлі та Бітнера, визначили антагоністичний характер взаємодії між органами

⁴⁶ Pasquino P. *Theatrum Politicum: The Genealogy of Capital – Police and the State of Prosperity. The Foucault Effect. Studies in Governmentality*. Chicago, 1991. P. 111.

⁴⁷ Neocleous M. *The Fabrication of Social Order. A Critical Theory of Police Power*. London, 2000. P.2.

⁴⁸ Ibid. P.4, P.7.

правопорядку і суспільством. Іншою важливою думкою, яку зауважили дослідники лівого напрямку, була роль поліції у творенні ладу «зверху». Значення централізованої держави для визначення соціальних засад зауважили Марк Раєв та Мішель Фуко, чії ідеї вплинули на доробок Паскуале Пасквіно і Марка Неоклеуса. Наголос на силовій ролі держави та бюрократичних структур у згаданих студіях дозволяє відзначити їхню подібність до перспективи Макса Вебера.

Тим не менше, не у всіх дослідженнях роль поліції у взаємодії із суспільством висвітлювалась як однозначно захисна чи навпаки – антагоністична. Окреслити ставлення населення до органів правопорядку складно принаймні через те, що воно відрізнялось у межах різних соціальних груп. Таку думку розвинув у своїй студії 1983 р. Клайв Емслі. Дослідник датував виникнення поліцейських сил серединою XVIII ст., що, на його думку, було пов'язано зі швидким зростом злочинності під впливом соціальної напруги, а також побоюванням з боку еліти бідних, анонімних і потенційно «небезпечних класів» швидко зростаючих міст⁴⁹. Але, згідно з Емслі, не всі представники заможних груп суспільства, чії інтереси поліцейські першочергово представляли, сприймали сторожів правопорядку як захисників. Деякі були занепокоєні їхньою політичною роллю як агентів держави, інші критикували неефективність діяльності поліції і значні витрати на її утримування. І навпаки – представники робочого класу подекуди йшли на контакт із сторожами закону, зокрема у цілях боротьби зі злочинцями, жертвами яких ставали навіть частіше, ніж багатії⁵⁰.

Інше джерело відмінностей у організації діяльності та ставленні до поліції Емслі вбачав у національній традиції і соціально-політичному досвіді. Так, наприклад, військовий характер французьких сил правопорядку, на думку

⁴⁹ Emsley C. Policing and its Context 1750 – 1870. London, 1983. P. 162.

⁵⁰ Ibid. P. 150, P. 158.

дослідника, пов'язаний із реформами революційної та наполеонівської доби⁵¹. Втім, одним із основних висновків книги є те, що взаємодія із соціумом залишалась важливою складовою діяльності поліції. Ілюстрацією цієї думки виступає теза про небезпеку, яку влада вбачала у відчуженні поліцейських від суспільства, тож намагалася перешкоджати протиставленню «слуг закону» цивільному населенню. Відповідно до Емслі, деякі поліцейські мали тісні зв'язки і здобували популярність на локальному рівні⁵².

Взаємозв'язки суспільства та поліцейської сили також опинились у фокусі уваги статей, виданих за редакцією Клауса Младека У передмові він зауважив, що ідея соціального контролю не була винаходом філософів та політиків, впровадженою за допомогою бюрократичних структур. Вона з'явилась на поверхні крізь естетичні витвори, літературу і мистецтво, в яких відобразились зсуви способу мислення і соціальних практик. Разом із тим, Младек відзначив, що саме уявлення про досягнення ладу як основну задачу поліції розриває логічний ланцюжок між «законом» і «порядком», оскільки на поліцейських покладалось радше не утвердження справедливості, а зміцнення порядку і державної влади. Ця обставина зумовлювала розвиток поліції як творчої сили, не лише покликаної постійно взаємодіяти із суспільними мережами, а і самої структурованої як ризоми⁵³.

У підсумку варто відзначити, що у історіографії запропоновано різні визначення характеру поліції XIX ст. і ролі її діяльності. У дослідженнях поліції Російської імперії виділяється три основних погляди. Перший репрезентують уявлення правників кінця XIX – початку XX ст., у працях яких структуру правопорядку охарактеризовано саме як правоохоронну, в ідеалі – побудовану на взаємодії влади та суспільства. У межах другого погляду, зокрема притаманного радянській історіографії, поліція виступає державним

⁵¹ Ibid. P. 163.

⁵² Emsley C. Policing and its Context 1750 – 1870. P. 155-158.

⁵³ Police Forces: A Cultural History of an Institution/ ed. by Klaus Mladek. New York, 2007. P. 3 – 4.

інструментом насильства, різко антагоністичним щодо населення. На третій суттєво вплинув концепт «добре впорядкованої поліцейської держави» Марка Раєва, що зумовив ставлення до поліції як інструменту раціоналізаторської політики модерної влади.

Паралелі цим трьом поглядам знаходяться і у західній історіографії історії поліції XIX ст. Так, для студій першої половини XX ст. притаманне окреслення дихотомії між «вдалою» і «невдалими» системами правопорядку, причому зразковою, на думку вчених, поліцію робив саме її гуманний характер і спрямована на взаємодію діяльність. Натомість на праці другої половини XX ст. суттєво вплинули ліві ідеї, що зумовили протиставлення державних структур населенню. Зокрема антагоністичний характер влади підкреслювався у студіях, написаних під впливом Мішеля Фуко, у яких державу охарактеризовано як джерело нав'язування соціального контролю, а поліцію – як інструмент впровадження таких постанов.

Різноманітність уявлень про поліцію XIX ст. вдається розглянути у комплексі за допомогою ширшої теоретичної рамки, а саме площини перспектив, що витікають із досліджень Макса Вебера та Еміля Дюркгайма. У межах першої держава характеризується як основне джерело влади, якому належить монополія на насильство, а похідні від неї бюрократичні структури, зокрема поліція, – як інструменти, покликані обслуговувати потреби централізованої влади. Взаємодія між державою та населенням у межах такої моделі базується на підкоренні. Відтак, саме у площині перспективи Вебера вдається розглядати концепти, побудовані на антагонізмі влади щодо населення. Натомість у фокусі другої перспективи перебуває роль держави у встановленні моральних регуляторів життя суспільства. Під таким кутом погляду влада та її похідні структури забезпечують функціонування необхідних соціальних правил. Саме у категоріях охорони справедливості у соціумі розглядали діяльність поліції юристи Російської імперії та західні дослідники першої половини XX ст.

Тим не менше, не всі праці з історії поліції ХІХ ст. підпадають під розмежування дихотомії Вебера-Дюркгайма. Відповідно до Клайва Емслі та Клауса Младека, зв'язки між поліцейськими та населенням були занадто різноманітними й підпорядкованими різним цілям, щоб віднести їх до єдиної моделі. Відтак, цікавість для дослідників становило саме питання, до яких стратегій поведінки вдавалися чиновники та місцеві мешканці задля досягнення службових і особистих цілей. Такий погляд пропонує відмінну від перспектив Вебера і Дюркгайма «низову» площину дослідження, що не була застосована у студіях з історії поліції Російської імперії.

2. Професійні обов'язки поліції Києва

2.1. Обов'язки поліції Російської імперії за нормативними актами

Перший припис, що визначав форму поліцейської структури у XIX ст., – указ «О средствах к исправлению полиции в городах» 1803 р. Згідно з ним, усі міста Російської імперії поділяли на п'ять категорій відповідно до чинного там поліцейського управління та статусу населеного пункту. Міста, що знаходяться під управлінням городничого, належали до першої групи; до другої потрапили міста, де поліцейську діяльність контролювали коменданти; окремо виділили військові, торгові та військово-торгові центри⁵⁴.

Основною метою указу було уточнити підпорядкування поліції для того, щоб створити «удобнейшее и сколь можно единообразнейшее положение»⁵⁵. Так, міста, у яких наприкінці XVIII ст. діяльність правоохоронної структури контролював комендант (до них належав і Київ), передавали в управління безпосередньо поліцмейстеру. Так само було уточнено способи взаємодії між різними ланками управління: начальник поліції мав звітувати військовому або цивільному губернатору, а з комендантом взаємодіяти «по связям службы и общего благоустройства»⁵⁶. Однак у законодавчому акті не зауважено безпосередні функції поліцейської служби – мова йшла лише про донесення про «замечательные происшествия и беспорядки», як-от пожежі, вбивства чи крадіжки⁵⁷.

Основним регулятором поліцейської діяльності у першій половині XIX ст. залишався укладений 1782 р. «Устав благочиния». Відповідно до нього, метою поліцейської діяльності є збереження «благочиния, добронравия и порядка»; нагляд за дотримання «полезного» і покарання за переступ передбаченого

⁵⁴ О средствах к исправлению полиции в городах (1803). *Полное собрание законов Российской империи (далі – ПСЗРИ). Первое собрание.* Санкт-Петербург, 1830. Т. 27. С. 947-948.

⁵⁵ Там само. С. 947.

⁵⁶ Там само. С. 948.

⁵⁷ Там само. С. 954.

законами; впровадження рішень уряду та інших інстанцій, зокрема суду⁵⁸. Коло обов'язків управи благочиння, тобто поліцейської служби, було доволі широким і виходило за межі розслідування кримінальних справ. Так, вона мусила опікуватись економічними злочинами, наглядаючи за ввозом краму і торгівлею, запобігаючи розповсюдженню заборонених товарів, а також контролюючи ціни й одиниці міри та ваги у місті. До повноважень поліцейських чиновників входив контроль над станом міських та передміських доріг, вулиць, мостів та переправ. Окремо належало наглядати за дотриманням розпоряджень про обмеження розкошів, заборони азартних ігор і лотерей⁵⁹.

Розгалужений спектр функцій управи відповідав уявленню про благочиння як стан загального спокою і порядку. Обов'язки поліцейських чиновників, відтак, полягали у забезпеченні радше моральної категорії «доброго громадянського согласія, мира и тишины»⁶⁰ за допомогою упорядкування можливих відхилень від визначених законних норм. Такий погляд на поліцейську діяльність не був унікальним для Російської імперії. Йозеф Зонненфельс, австрійський поліцейст, чії праці були перекладені російською мовою за часів Катерини II, визначив благочиння як простір збереження і збільшення внутрішньої безпеки. Згідно із такою характеристикою, «добрий порядок» передбачав контроль над численними сферами, що пізніше зауважувались і в «Уставе благочинія», як-от попередження ймовірних випадків небезпеки, необережності та хвороб; ціни на товари; діяльність внутрішніх організацій та товариств; моральне виховання громадян, зокрема дотримання релігійних практик тощо⁶¹. Таким чином, уявлення про

⁵⁸ Устав благочинія или полицейский (1782). *ПСЗРИ. Первое собрание*. Санкт-Петербург, 1830. Т. 21. С. 463.

⁵⁹ Там само. С. 463-464, 466-467.

⁶⁰ Там само. С. 467.

⁶¹ Зонненфельс И. Начальные основы полиции, или благочиния. Москва, 1787. С. 47, С. 55, С. 88, С. 133.

поліцейських як агентів широко витлумаченого «суспільного порядку» було притаманним для інтелектуального простору XVIII ст.

Після прийняття «Уставу благочиния» і протягом першої половини XIX ст. не було видано нового великого законодавчого акту, присвяченого регуляції діяльності поліції Російської імперії. Натомість з'являлися приписи, спрямовані на вирішення ситуативних питань, здебільшого уточнення компетенції. Значна частка актів стосувалась контролю над дотриманням правил внутрішньої торгівлі, зокрема здійснення винних і тютюнових відкупів – важливої складової імперських прибутків. Так, вже наприкінці XVIII ст. надходження від виготовлення і продажу спиртного на користь держави, за деякими підрахунками, сягало 19 млн. руб., тобто майже третини всього бюджету обсягом 65 млн. руб.⁶²

Оскільки відкупи безпосередньо цікавили державу, то й підлягали нагляду поліції⁶³. На значення для «постепенного усовершения столь многих частей государственного благоустройства» вказує повторне видання припису про контроль за продажем тютюну⁶⁴. Так само декілька актів⁶⁵ регулювали боротьбу із «корчемством» – таємним виготовленням, продажем чи ввезенням

⁶² Гавлин М. Вопрос о винных откупах в истории законодательства Российской империи. XVIII – XIX вв. *Экономическая история: Обзорение*. Вып. 13. Москва, 2007. С. 133.

⁶³ Об обязанностях начальства водных коммуникаций, также городских и земских полиций при пропуске чрез пристани барок с вином, и о порядке выдачи билетов для таких пропусков (1809). *ПСЗРИ. Первое собрание*. Санкт-Петербург, 1830. Т. 30. С. 1067.

⁶⁴ Высочайше утвержденное положение об акцизе с приготовленного табаку (1838). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1839. Т. 13. С. 221; О подтверждении полицейским властям иметь бдительное наблюдение за правильною торговлей табаком (1841). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1842. Т. 16. С. 120.

⁶⁵ Условия для содержания питейных с 1831 по 1838 год сборов в Сибирских и привилегированных губерниях (1830). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1831. Т. 5. С. 536; О объявлении помещикам привилегированных губерний, на каком основании должны они привозить вино для свободной продажи в дозволенных местах (1831). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1832. Т. 6. С. 704; Об отказе в просьбах некоторым содержателям питейных сборов относительно воспрещения городским жителям выходить за город в вольные шинки пить вино (1831). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1832. Т. 6. С. 705-706.

предметів, що складала монополію скарбниці або були обкладені акцизом⁶⁶. Для розбору справ між відкупниками та їхніми служителями 1830 р. навіть створено особливі поліцейські суди⁶⁷, а після затримки корчемників міська поліція проводила початковий допит⁶⁸. Ще у XVIII ст. іншим джерелом вагомого зиску була міждержавна торгівля, яка забезпечувала постійні надходження від сплати мита за імпортом, експортом та транзитом товарів⁶⁹. Тож держава дбала про боротьбу із контрабандою⁷⁰.

Регуляція економічних та фінансових питань стосувалась не лише нагляду за дотриманням правил внутрішньої та зовнішньої торгівлі, але й розподілом майна. Саме земська та міська поліції мали виконувати вироки комерційного суду, пов'язаного із торгівельними суперечками⁷¹. Згідно з приписами, поліцейські входили до складу комісій, що описували майно, були присутніми під час його оцінки, на публічних аукціонах; наглядали та засвідчували підписами опис пожитків по смерті ченців; наглядали за власністю, що її орендували державні службовці, та тією, яка надходила до імперської скарбниці через відсутність спадкоємців⁷².

⁶⁶ Гавлин М. Вопрос о винных откупах в истории законодательства Российской империи. XVIII – XIX вв. С. 129

⁶⁷ Об учреждении особых полицейских судов для разбора дел откупщиков с их поверенными (1830). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1831. Т. 5. С. 500.

⁶⁸ Об отбирании первоначальных допросов корчемников через городскую и земскую полицию (1832). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1833. Т. 7. С. 120.

⁶⁹ Губицький Л.В. Торговля Київської губернії (1793 – 1861 рр.): дис. д-ра іст. наук: 07.00.01/ Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Переяслав, 2021. С. 318.

⁷⁰ О подтверждении полицейским чиновникам, чтобы они оказывали всемирное содействие к удержанию контрабанды (1836). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1837. Т. 11. С. 120.

⁷¹ Высочайше утвержденное учреждение коммерческих судов и устав их судопроизводства (1832). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1833. Т. 7. С. 296

⁷² Высочайше утвержденное положение о порядке описи, оценки и публичной продажи имущества (1832). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1833. Т. 7. С. 436, С. 445, 451; О мерах к сохранению от расстройства фабричных заведений по смерти хозяев оных (1833). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1834. Т. 8. С. 213; О бытии чиновнику от полиции при описи имения, остающегося по смерти монашествующих духовных (1827). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1828. Т. 2. С. 931; О доставлении сведения в министерство финансов о смерти чиновников, которые по пожалованию пользовались

Іншою складовою поліцейської діяльності, відповідно до законодавчих актів, була взаємодія із населенням, перш за все – облік мешканців, нагляд за в'їздом та виїздом із будинків та населених пунктів⁷³. Досягнення суспільного порядку, «благочиння», також передбачало нагляд за публічною поведінкою, зокрема активністю людей під час масових зібрань⁷⁴

Під безпосереднім наглядом охоронців порядку знаходились злочинці. Саме міська поліція мали опікуватися долею арештантів, які взаємодіяли із зовнішнім світом через поліцмейстерів, а також волоцюг, що їх належало пересилати до постійного місця проживання⁷⁵. У другій чверті ХІХ ст. також намітився перехід від імперської політики співпраці із локальними елітами до посилення уніфікації із пріоритетом зміцнення влади та державної єдності⁷⁶. Відтак, із 1830-х рр. у поле зору чиновників потрапили підозрілі вихідці із Царства Польського, а актом від 1838 р. поліцмейстер був присутнім на процедурі прийняття присяги членами кагалу⁷⁷. Охоронців правопорядку

арендами или вместо оных получали деньги (1834). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1835. Т. 9. С. 89.

⁷³ О штрафах, полагаемых за необъявление хозяевами домов полиции о приезжающих и отъезжающих (1808). *ПСЗРИ. Первое собрание*. Санкт-Петербург, 1830. Т. 30. С. 726; О выдаче подорожных частным лицам и отправляющимся по казенным надобностям чиновникам без означения в оных имени будущих при них (1831). (1808). *ПСЗРИ. Первое собрание*. Санкт-Петербург, 1830. Т. 6. С. 241.

⁷⁴ Об обязанностях полиции при стечении публики в церквах и при присутствии в оных императорской фамилии (1809). *ПСЗРИ. Первое собрание*. Санкт-Петербург, 1830. Т. 30. С. 1128; Об употреблении жандармов для удержания полицейского порядка при публичных собраниях (1823). *ПСЗРИ. Первое собрание*. Санкт-Петербург, 1830. Т. 38. С. 1190.

⁷⁵ О кормовых деньгах для арестантов и других издержках, на них употребляемых (1827). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1828. Т. 2. С. 27; Об обязанности врачей являться по требованиям полиции для подания помощи преступникам, наказываемым по приговорам уголовного суда (1832). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1833. Т. 7. С. 241; О мерах к пресечению бродяжничества нищих (1809). *ПСЗРИ. Первое собрание*. Санкт-Петербург, 1830. Т. 30. С. 1037

⁷⁶ Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад. Львів, 2005. С. 211-212.

⁷⁷ О пропуске из Царства Польского людей, вовсе не подозрительных, во внутренние российские губернии для снискания пропитания, и о имени за ними градской и земской полиции бдительного надзора (1831). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1832. Т. 6. С. 251; О форме присяги для членов еврейского кагала (1838). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1839. Т. 13. С. 32.

також зобов'язували вести детальні списки людей, виключених зі станів, позбавлених або обмежених у певних правах і привілеях⁷⁸.

Міська поліція мала контролювати не лише маргіналів або потенційно підозрілих «інших», а й соціальні групи, які цікавили владу з тих чи тих міркувань, як-от казенні селяни. Так, на 1828 – 1830 рр. припала друга хвиля переселення у південні регіони Російської імперії, зокрема Бесарабію. Оскільки адміністрація потребувала економічного освоєння ще мало інтегрованих до імперських порядків територій, а до того ж, лояльних груп населення на нещодавно здобутій околиці, то намагалась забезпечити пільги для мігрантів, які здебільшого походили із «великоросійських» губерній⁷⁹. Відтак, охоронці правопорядку мусили опікуватись безпекою і умовами проживання казенних селян під час їхніх переміщень⁸⁰.

Так само поліцейському наглядові підлягали кантоністи – сини нижніх військових чинів, які спадково вступали на воєнну службу⁸¹. Хоча протягом XVIII ст. їхня роль була незначною, однак уже на початку XIX ст. у зв'язку зі значним кількісним приростом солдатських дітей підхід держави змінився. Їх стали розглядати як джерело поповнення армії не лише освіченими солдатами, але і підготовленим унтер-офіцерським складом⁸². З огляду на значення цієї соціальної категорії для держави, за переміщенням кантоністів доручили слідкувати міським поліціям. Питання контролю видавалось настільки

⁷⁸ О порядке исключения из сословия лиц, лишенных особенных прав и преимуществ (1850). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1851. Т. 25. С. 613.

⁷⁹ Войны и население Юга России в XVIII – начале XXI в.: демографические процессы и последствия. Москва, 2019. С. 147.

⁸⁰ О дополнительных правилах для переселения казенных крестьян (1831). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1832. Т. 6. С. 114.

⁸¹ Кантонисты военные. *Военная энциклопедия Сытина. Т. 12: Кальяри – Кобелянка*. Санкт-Петербург, 1913. С. 355.

⁸² Ячменихин В.К. Военные кантонисты русской армии, 1797-1836 гг. : Автореф. дис. канд. ист. наук. Москва, 2000. С. 1.

серйозним, що 1843 р. з'явився припис про штрафування поліцій за невчасне повідомлення військовому начальству про народження солдатських синів⁸³.

Частина розпоряджень регулювала нагляд поліції за благоустроєм міст. Так, указом від 1803 р. підкреслено відповідальність начальників міських поліцій за дотримання охайності і чистоти у населених пунктах, необхідних для «народного здравия» та «удобности сообщений». Відповідно до акту, чиновники мусили стежити за вчасним вивозом бруду місцевими мешканцями, належним станом доріг, колодязів і річок, а також повідомляти про побудову фабрик, що могли негативно вплинути на якість води⁸⁴. У випадку епідемії поліцмейстер мав відгородити частину міста, де поширювалася хвороби, за допомогою «надежной цепи» зі здорових місцевих мешканців та військових⁸⁵. На правоохоронців також покладался контроль за врожаєм зерна та наповненістю ним сільських магазинів⁸⁶.

У приписах першої половини ХІХ ст. натрапляємо й на регулювання порядку поліцейської роботи, зокрема процедури ведення справ. Так, указ від 1800 р. визначав бюрократичні обов'язки чиновників із присутності у частині: поліцмейстер як начальник мав перебувати там постійно, натомість присутність приставів вимагалась тільки тоді, коли у їхній частині відбувався злочин⁸⁷. На початку ХІХ ст. також було видано заборону поліцейським

⁸³ Высочайше утвержденное положение о военных кантонистах меньшего возраста, отдаваемых на воспитание родителям и воспитателям (1827). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1828. Т. 2. С. 506; О мере, в какой следует производить взыскание с городских и земских полиций за упущение по зачислению солдатских детей в кантонисты (1845). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1846. Т. 18. С. 437.

⁸⁴ О наблюдении начальникам городских полиций за чистотою и опрятностью в городах (1803). *ПСЗРИ. Первое собрание*. Санкт-Петербург, 1830. Т. 27. С. 814.

⁸⁵ Высочайше утвержденный устав о карантинах (1832). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1833. Т. 7. С. 765.

⁸⁶ О порядке доставления в казенные палаты сведений о посевах и урожаях хлебов, и о состоянии сельских магазинов казенных крестьян. (1832). *ПСЗРИ. Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1833. Т. 7. С. 813.

⁸⁷ О присутствии в полиции полицмейстеру; о выборе судей для присутствия в частных судах от градского общества, и о исполнении оных судов не иначе, как с утверждения комендантов (1800). *ПСЗРИ. Первое собрание*. Санкт-Петербург, 1830. Т. 26. С. 100.

начальникам одразу звітувати міністерству, натомість необхідно було спершу звертатися до місцевого начальства⁸⁸.

2.2. Нагляд за благоустроєм Києва

До обов'язків поліцейських Києва, що їх, як зазначалося, окреслено «Уставом благочиния» та численними законодавчими актами, належав нагляд за благоустроєм міста. Зрозуміло, що його стан суттєво визначали місцеві умови. На початку ХІХ ст. мешканці Києва часто потерпали від інфекційних захворювань, як-то віспи, тифу, золотухи й малярії, а також висипних хвороб⁸⁹. У 1826 р. західними околицями Російської імперії прокотилась епідемія холери, що згодом повторювалася⁹⁰. Центральна урядова комісія, створена для боротьби із хворобою 1830 р., оприлюднила правила, що передбачали створення карантинів й огороження заражених регіонів. Для безпосереднього фізичного оточення населених пунктів рекомендувалось використовувати військових чинів, відставних солдат та міських мешканців. Поліцейські чиновники, що перебували у містах, де спалахувала епідемія, мали наглядати за виявленням хворих, а також «соблюдением всякого порядка в местах оцепленных»⁹¹. Також до їхніх прямих обов'язків належало інспектування стану очистки вулиць та перевірка продуктів на базарах, що могли стати джерелом інфікування⁹².

Контроль за порядком, вочевидь, першочергово передбачав логістичні рішення для розміщення хворих. Ключовою потребою адміністрації було забезпечення здорових від контакту із недужими через відокремлення місця проживання і закриття доступу до речей хворих. Так, 1834 р. генерал-губернатор наказав висловити сувору догану приставу Подільської частини за

⁸⁸ О воспрещении полицмейстерам, городничим и земским исправникам чинить донесения о происшествиях прямо министру внутренних дел, без посредства местного начальства (1819). *ПСЗРИ. Первое собрание*. Санкт-Петербург, 1830. Т. 36. С. 399.

⁸⁹ Иконников В. Киев в 1654-1855. Санкт-Петербург, 1910. С. 126.

⁹⁰ Hamm M.F. *Kiev: A Portrait, 1800 – 1917*. Р. 46.

⁹¹ Васильев К., Сегал А. *История эпидемий в России*. Москва, 1960. С. 257.

⁹² Hamm M.F. *Kiev: A Portrait, 1800 – 1917*. Р. 45 – 47.

розпорядження використати взятий на базарі віз із припасами для переміщення хворих, внаслідок чого транспорт перетворився на джерело поширення інфекції, а припаси, вірогідно, стали непридатними⁹³. Також і під час епідемії 1846 – 1848 рр. генерал-губернатор Дмитро Бібіков через відмову заможних киян передати контрактний будинок для утримання хворих попередив «о возможности осуществления этого требования через полицию»⁹⁴.

Інша суттєва міська проблема – пожежі. На 1817 р. в Києві було лише 49 кам'яних і 3919 дерев'яних житлових будинків. На 1845 р. кількість дерев'яних помешкань зросла ще більше – до 4040 одиниць супроти 281 кам'яниці⁹⁵. Семен Сулима, син генерал-лейтенанта Миколи Сулими, писав, що на початку ХІХ ст. у місті «часто вспыхивали пожары»⁹⁶. Це твердження добре ілюструють згадки митрополита Серапіона. У щоденнику владика занотував, що 18 березня 1811 р., ще до сумнозвісної великої пожежі, горів Видубицький монастир, а у травні того ж року сталось два загоряння на Подолі. За десять років та сама доля спіткала Флорівський монастир і Йорданську церкву на Подолі⁹⁷. За даними Івана Фундуклея, у середині ХІХ століття щорічно траплялось 2-5 пожеж, причому у 1841 р. їх спалахнуло 10, у 1843 р. – 6, а в 1844 р. – 11, що призвело до знищення 38, 10 і 5 будинків відповідно⁹⁸.

Шкода міському господарству від загорянь стимулювала появу розпоряджень про суворий контроль над джерелами вогню. Міській поліції із

⁹³ ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 1612. Арк. 3 зв.

⁹⁴ Иконников В. Киев в 1654-1855. Санкт-Петербург, 1910. С. 186.

⁹⁵ Там само. С. 124, С. 201.

⁹⁶ Сулима С. Записки старого киевлянина (Киев в 1812 и 1824 году). *Киевская старина*. 1882. Т. 4. № 12. С. 616.

⁹⁷ Хроника киевской общественной жизни по дневнику митрополита Серапиона. *Киевская старина*. 1884. Т. 9. № 7. С. 445, С. 465.

⁹⁸ Фундуклей И. Статистическое описание Киевской губернии. Санкт-Петербург, 1852. С. 396.

приписаними пожежними підрозділами належало запобігти і вчасно зупинити неконтрольоване поширення вогню. На відміну від інфекційних хвороб, із якими здебільшого доводилося боротися постфактум, тут правоохоронці мали більше можливостей для превентивних дій. Так, у 1834 р. генерал-губернатор, «в предосторожность могущего произойти от сего пожарного случая», заборонив курити люльки на вулицях Києва, за дотриманням чого мав наглядати особисто старший поліцеймейстер⁹⁹. Нижні чини були зобов'язані реагувати на спалахи вогню під час нічних патрулювань. Так, у травні 1849 р. вогнище, розведене у флігелі Марії Кравченкової, викинуло іскри на вулицю, однак поліцейські «смотрители», які здійснювали обхід, швидко їх загасили. 10 жовтня того ж року поліцейські служителі Плоскої частини швидко ліквідували займання дерев'яної стіни, на яку перекинувся вогонь від печі у помешканні київського міщанина Василя Денісенкова. А загорання у вересні 1849 р. у будинку дворянки Пелагеї Рогальської у Печерській частині по Московській вулиці вдалося зупинити за допомогою пожежної команди I відділення¹⁰⁰. Вірогідно, з огляду на потенційну серйозність пожеж, постійною складовою розслідування цих випадків київською поліцією стало з'ясування їхніх причини. Щоправда, здебільшого воно не давало чітких результатів. Так, серед десяти випадків загорань, згаданих у звіті за 1849 р., причини шести не встановили (див. додаток 3). З п'яти пожеж, зафіксованих за 1850 р., виявили привід лише однієї (див. додаток 4).

Варто зауважити, що небезпека пожеж для міської адміністрації полягала не лише у нищенні майна. У розпорядженні губернаторської канцелярії 1840 р. про заборону збиратися натовпом під час загорання, таке рішення обґрунтовувалось тим, що «при [...] скоплениях разного звания людей из одного любопытства неизбежно происходят беспорядки»¹⁰¹. Скупчення роззяв заважали роботі пожежної команди і сприяли злочинцям. Наприклад, Петро

⁹⁹ ЦДАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 1773. Арк. 1 – 1 зв.

¹⁰⁰ Там само. Спр. 7709. Арк. 46 – 46 зв; арк. 213 – 213 зв.; арк. 199 – 199 зв.

¹⁰¹ Там само. Спр. 3549. Арк. 1а.

Томашевський, чий будинок згорів у 1834 р., скаржився, що коли відчайдушно намагався врятувати якнайбільше речей із вогню, то поклав вціліле майно на суму приблизно 710 руб. на «жидовську бричку [...] которая неизвестно куда скрылась, и вещи остались пропадшими»¹⁰². Дразливим питанням також залишались фінансові махінації, пов'язані із відшкодуванням збитків за втрачені статки. У вже згаданій пожежі на Печерську в липні 1834 р. поручик військово-арештантської роти №237 Петро Ломтев повністю втратив будинок і разом із сім'єю опинився «в самой крайности». Офіцер клопотався про пожалування від монарха «на постройку дома и первое обставление»¹⁰³. Однак після ретельної перевірки поліція з'ясувала, що дім перебував у власності не лише поручика, але і трьох його братів – покійного Миколи, чиновника 9-го класу Андрія та капітана Григорія¹⁰⁴. Відтак, погорільця запідозрили у спробі отримати відшкодування без належних фінансових підстав. Лише після того, як Петро Ломтев написав прошеніє, у якому довів, що пожежа знищила не лише частину будинку, що йому належала, але й речі, які перебували у приватній власності, як-от бричку із конем, поручик отримав виплату у розмірі 90 руб.¹⁰⁵

Тож аби уникнути зайвих проблем, генерал-губернатор заборонив людям, «не имеющим законных обязанностей быть на пожарах», наближатись до палаючих будівель. Добровольцям, які хотіли допомагати у боротьбі із полум'ям, наказано «по прибытию являться к полицейским чиновникам». Надалі вже ті мали організувати містян на ліквідацію пожеж. Монополія поліції на гасіння займань призводила до конфліктів із мешканцями. Так, київський громадянин Петро Томашевський звинувачував чиновників Печерської частини у тому, що вони не відреагували на його повідомлення про задимлення. Ігнорування цієї інформації нібито призвело до спалаху

¹⁰² ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 1775. Арк. 6 зв.

¹⁰³ Там само. Арк. 10.

¹⁰⁴ Там само. Арк. 19.

¹⁰⁵ Там само. Арк. 20, арк. 23 зв.

повноцінної пожежі. Згодом, як твердив погорілець, не проведено повноцінного розслідування крадіжки речей. Натомість у поліції наполягали на тому, що Томашевський до 1-го відділення не приходив, а полум'я помітив Єфрем Кузьмін, який стояв на чатах; на місце одразу виїхала пожежна команда і спрацювала «надлежащим образом»¹⁰⁶.

Про взаємодію київської поліції із місцевими мешканцями, проте, більше дізнаємося із розслідувань кримінальних справ.

2.3. Кримінальне слідство київської поліції

Відповідно до «Статистического описания Киевской губернии», виданого у 1852 р. за наказом київського цивільного губернатора Івана Фундуклея, до повноважень поліції зокрема належав нагляд за соціальною активністю містян і затримання за переступ «порядка и благочиния»¹⁰⁷. У тексті опису перераховано категорії порушень закону, що за них затримували киян протягом 1834 – 1844 рр. У цей період 4779 випадків, або ж 81% від усіх порушень, припали на переміщення без письмових «видів». На другому місці з великим відривом опинилось 988 випадків крадіжок – 16%. Натомість доля тяжких кримінальних злочинів виявилась мізерною: протягом десятиліття у центрі Київської губернії було вбито всього 17, а пограбовано 15 осіб (див. додаток 1). Хоча в опублікованому статистичному звіті за 1844 р. Київська губернія опинилась серед тих регіонів, де сталось «наиболее» вбивств, однак при цьому посіла останнє зі згаданих – сьоме – місце із 40 випадками за рік. Це число удвічі менше від першої позиції списку – Каспійської губернії, де зафіксували 105 убивств¹⁰⁸. До того ж, у статистичному витягу не розмежовуються Київ та губернські містечка й села.

¹⁰⁶ ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 1775. Арк. 7, арк. 13 зв.

¹⁰⁷ Фундуклей И. Статистическое описание Киевской губернии. Санкт-Петербург, 1852. С. 397.

¹⁰⁸ Киевские губернские ведомости. Часть неофициальная. 1846. №24. С. 288.

Така ситуація не унікальна: за повідомленнями преси в 1837 р. у Санкт-Петербурзі насильницькою смертю загинуло лише 7 осіб¹⁰⁹. Ці дані корелюються із київськими, хоча кількість населення у двох містах суттєво відрізнялась. Так, ув імперській столиці на 1845 р. мешкало 480 тис. осіб, натомість у Києві лише у піковий літній сезон збиралось до 104 тис. постійного населення та тимчасових заробітчани¹¹⁰. У середині ХІХ ст. у Москві при населенні 370 тис. осіб скоювали 5-6 вбивств на рік¹¹¹. Статистика Тобольського приказу висвітлює, що у період з 1827 по 1846 рр. за вбивство до Сибіру заслали загалом 11552 чоловіків та 2979 жінок, за крадіжку – 35416 та 3244, а за «бродяжничество» – 38656 і 9 910 відповідно¹¹². На думку Олександра Гурова, перевага у структурі професійних злочинців (а отже й динаміці правопорушень) першої половини ХІХ ст. волюг, тих, хто самовільно проживав у містах без документів, чинив майнові переступи (переважно крадіжки), зумовлена специфічними соціально-економічними умовами виразно аграрної Російської імперії із домінантним селянським населенням¹¹³.

Дещо інакшою показано ситуацію у звітах київського поліцмейстера середини ХІХ ст. За 1849 р. у місті зафіксовано 124 надзвичайних випадки, з яких 59, або ж 47% від усіх згадок, припали на крадіжки, 20 (16%) – раптові смерті, 14 (11%) – нещасні випадки, 10 (8%) – пожежі. Також зазначено про знайдені мертві тіла (6), самогубства (5), підкинутих дітей (4), наїзди кіньми та збройні напади (по 2), побиття до смерті і випадкове отруєння (див. додаток 3). З одного боку, загальна кількість порушень закону видається надто

¹⁰⁹ Извлечение из отчета Санкт-Петербургского обер-полицмейстера за 1837 год. Санкт-Петербургские ведомости. 1838. №6. С. 24.

¹¹⁰ Санкт-Петербург. 1703-2003: Юбилейный статистический сборник. / Под ред. И.И. Елисейевой и Е.И. Грибовой. Вып. 2. Санкт-Петербург, 2003. С. 16-17; Фундуклей И. Статистическое описание Киевской губернии. С. 356.

¹¹¹ Борисов А. Полиция Российской империи. Москва, 2015. С. 116.

¹¹² Анучин Е. Материалы для уголовной статистики России: исследование о процентах ссылаемых в Сибирь. Тобольск, 1866. С. 19, 23, 24.

¹¹³ Гуров А. Профессиональная преступность: прошлое и современность. Москва, 1990. С. 30.

незначною – уп’ятеро нижчою порівняно із даними навіть 1834 р. З другого боку, у звіті жодний раз не згадано затримання волоцюги або людини без письмового дозволу на проживання – порушення, що було найпоширенішим для Києва за даними ще на 1844 р. У списку екстраординарних випадків за 1850 р. фігурує ще менша кількість справ, лише 50. Із них число крадіжок і раптових смертей майже однакове – 17 і 16 відповідно, а згадки про волоцюг так само відсутні (див. додаток 4).

Разюче відмінна від 1830-х рр. картина надзвичайних випадків кінця 1840 х рр. може вказувати на неповну звітність київського поліцмейстера. Не виключено, що причиною цього явища стало погане документування роботи чи загруженість бюрократією. Іван Фундуклей, висвітлюючи ефективність роботи поліції, зауважив, що за 1846 р. «исполнено [...] 49650 номеров», тобто по 136 справ кожного дня. Статистика цивільного губернатора про бюрократичну діяльність поліції доволі оптимістична: за умови зростання кількості вхідних документів число невіршених, як і кількість справ, що залишились із попереднього часу, зменшувалось (див. додаток 5). Однак вже 1848 р. у зверненні до генерал-губернатора чиновник змалював іншу ситуацію. На думку Фундуклея, у зв’язку з розбудовою міста «переписка по полиции необыкновенно усиливается». У донесенні повідомлялось, що «первоначальных бумаг» до поліцейських чиновників входило близько 36 тис., а з урахуванням «подтверждений» та «исходящих» це число доходило до 45 тис. документів на рік¹¹⁴.

Зауваження Фундуклея підтверджує також статистика, зібрана за наказом старшого поліцмейстера. Згідно з нею, на липень 1849 року у поліції все ще перебувало 25 кримінальних, 27 слідчих та 3036 поточних невіршених справ¹¹⁵. Тож київський поліцмейстер розпорядився пришвидшити виконання і наголосив на поліпшенні діловодства, однак у поліції все ще спостерігались

¹¹⁴ ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 7447. Арк. 1 зв.

¹¹⁵ Там само. Арк. 12 зв.

складнощі із довідками «по подтвержденіям губернскаго правленія и требованіям других присутственных мест»¹¹⁶. Як бачимо, бюрократія не лише займала час правоохоронців – левова частка вхідних документів взагалі не була пов'язаною із кримінальними злочинами чи іншими «надзвичайними випадками». На спроможність поліцейських вести справи, вочевидь, впливала незначна кількість чиновників відносно місцевого населення, що ставала все помітнішою у середині ХІХ ст. 1854 штат київської міської поліції був затверджений у розмірі 312 осіб¹¹⁷. Разом із тим, на 1856 р. кількість киян складала 55,6 тис. осіб, а на 1874 р. – 127,5 тис¹¹⁸. Така диспропорція 1859 р. зумовила пропозицію генерал-губернатора Іларіона Васильчикова з реорганізації поліції, однак штат реформовано тільки 1875 р¹¹⁹.

Варто зауважити, що з переліку екстраординарних справ за 1849 р., про які звітувала поліція, лише в одному випадку вартість вкраденого складала менше за рубль. У 15 із 59-ти крадіжок йшлося про суму від 4 до 50 руб., у 8-ми – від 50 до 100 руб., натомість у 24-х – про речі, що коштували понад 100 рублів. У 1850 р. двічі вкрадено на вартість до 50 рублів, 4 рази – від 50 до 100 рублів, 11 – понад 100 рублів (див. додаток 4). Для порівняння, у 1840 х рр. вартість переважної кількості міщанських будинків Києва складала від 20 до 100 руб., а за 25 руб. на рік студенти Університету святого Володимира знімали квартири у будиночках між Печерськом та Липками з обідом, чаєм і пранням¹²⁰. Водночас, згідно зі штатом київської поліції, затвердженим 1834 р., річне жалування «частного» пристава становило 600 руб., а

¹¹⁶ ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 7447. Арк. 15 зв. – 16.

¹¹⁷Самойленко О. О. Київська міська поліція в середині ХІХ – на початку ХХ ст. Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01/ Інститут держави і права ім. В.М. Корецького при НАН України. Харків, 2000. С. 7.

¹¹⁸Історія міст і сіл Української РСР. Т. 8. С. 102, С. 132.

¹¹⁹ Самойленко О. О. Київська міська поліція в середині ХІХ – на початку ХХ ст. Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01/ Інститут держави і права ім. В.М. Корецького при НАН України. Харків, 2000. С. 8-9.

¹²⁰ Кохан О.О. Економічне та правове становище київського міщанства у 1782-1870 рр. : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01/ Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2021. С. 70; Воспоминания М. Чалого. *Киевская старина*. 1889. № 10. С. 129, 133.

квартального наглядача – 350 руб.¹²¹ Таким чином, крадіжка на понад 100 рублів рівнялась втраті місячного, а то й квартального жалування середнього чиновника і була серйозним прибутком для злочинця й матеріальним ударом для його жертви у Києві.

Фіксація переважно середніх або великих крадіжок разом із нещасними випадками та раптовими смертями дає змогу припустити, що звіти київського поліцмейстера навмисно неповні. Вірогідно, до офіційної документації, адресованої генерал-губернатору, здебільшого потрапляли або згадки гучних справ, зокрема і значних крадіжок, або надзвичайні випадки, що не потребували детального розслідування поліції, як-от раптові смерті. Також ймовірно, що пробіли у звітності пов'язані з особистістю конкретного посадовця. Протягом 1846–1853 рр. на шпальтах «Киевских губернских ведомостей», у яких публікували зокрема оголошення поліції, фіксується лише три згадки про волоцюг¹²². Разом із тим, 1852 р. з посади генерал-губернатора пішов Дмитро Бібіков, а 1853 р. – старший поліцмейстер Іван Голядкін¹²³. А вже з другої половини 1850-х рр. звіти про затриманих без документів людей перетворюються на постійну рубрику часопису. 1855 р. оприлюднили 8 повідомлень, 1856 р. – 17, у 1857 і 1858 рр. – по 15¹²⁴.

¹²¹ О прибавке к пяти частям Киева еще шестой части (1834). ПСЗРИ. *Второе собрание*. Санкт-Петербург, 1835. Т. 9. С. 65.

¹²² Бродяги. Киевские губернские ведомости. Отдел официальный. 1847. №45. С. 303; 1853. №27. С. 130; №28. С. 135.

¹²³ Бибилов Дмитрий Гаврилович. *Военная энциклопедия*. Том IV. Б – Бомба. С. 530; Адрес-календарь, или общий штат Российской империи на 1853 год. Санкт-Петербург, 1853. С. 58-59.

¹²⁴ Бродяги. Киевские губернские ведомости. Часть официальная. 1855. №8. С. 36; №16. С. 72; №23. С. 106; №24. С. 110; №26. С. 119; №34. С. 153; №40. С. 190; 1856. №3. С. 16; О бродяге, поступившем в кантонисты. №10. С. 52; Бродяги. №12. С. 61; №20. С. 105; №21. С. 110; №22. С. 116; №23. С. 120; №23. С. 133; О бродягах. №28. С. 153; №30. С. 169; №31. С. 177; №39. С. 225; №40. С. 231; №41. С. 237; №42. С. 243; №43. С. 262; №47. С. 270-271; №46. С. 266; 1857. №1. С.5; №4. С.25; №11. С.61; №18. С.91; №23. С.117; №24. С.125; №31. С.163; №34. С.182; №38. С.203; №42. С.227; №46. С.279; №48. С.290; №49. С.295; №50. С.302; №51. С.309; 1858. №24. С.120; №33. С.182; №39. С.216; №40. С.220-221; №48. С.280; №49. С.287; №50. С.293.

Схожа тенденція спостерігається й у випадку оголошень про крадіжки. Протягом 1846 – 1851 рр. у газеті тільки чотири рази повідомляли про викрадені речі. Натомість 1855 р. оголошень про крадіжки було 34, 1856 р. – 23, 1857 р. – 10 і лише 1858 р. – знову 4 (див. додаток 2). Втім, їхній масштаб загалом корелював зі звітами старшого поліцмейстера зразка 1849 – 1850 рр. Так, серед загалом 75 повідомлень, опублікованих за сім років, лише тричі йшлося про суму викраденого, меншу за 10 руб. 16 разів крали на суму від 10 до 50 руб., 9 разів – від 50 до 100 руб., 28 – на суму понад 100 руб. В 11-ти оголошеннях вартість втраченого майна не вказано, також тричі вкрадено різні види документів (див. додаток 2). Згідно із законодавчими приписами, оголошення про щезлі речі, волоцюг, знайдені мертві тіла тощо належали до казенних, тож, на відміну від приватних повідомлень, публікувались безкоштовно¹²⁵. Відтак, навряд низька частка оповіщень про дрібні крадіжки пов'язана із тим, що небагаті кияни не могли собі дозволити публікацію в газеті. Таким чином, у повідомленнях «Киевских губернских ведомостей» також простежується увага переважно до помітних злочинів.

Хоча звіти не дозволяють аналізувати загальну кількість злочинів у Києві за рік, однак проливають світло на процедуру розслідування. У першій половині ХІХ ст. обов'язком поліції було проведення досудового слідства з усіх справ¹²⁶. Розслідування призначалося тій чи тій поліцейській частині, вочевидь, за територіальним принципом. Наприклад, справу про крадіжку припасів із лавки на Києво-Печерському ринку доручено Печерській частині, а слідство про знайдене тіло із пробитою головою на Пріорці – наглядачеві Куренівського кварталу¹²⁷. Коли труп було знайдено на території Митрополичого гаю, поліцмейстер повідомив генерал-губернатору, що «как же означенный человек найден в районе киевского земского суда, то о

¹²⁵ Шевцов В. Губернские ведомости в законодательстве Николая I. *Вестник Томского государственного университета*. 2008. №308. С. 110-111.

¹²⁶ Фойницкий И. Курс уголовного судопроизводства. Т.1. Санкт-Петербург, 1912. С. 457.

¹²⁷ ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 7709. Арк. 8, арк. 16.

произведени о сем происшествии исследования, равно и об открытии его происхождения, сообщено вместе с сим в земский суд»¹²⁸. Утім, траплялися і винятки. Так, 1850 р. рядовий Звіринецького кварталу виявив у Теличківському шинку скалічене тіло калузького міщанина Прокопія Акімова поряд із двома саперними солдатами і штатним служителем Києво-Печерської лаври Федором Лященком. За територіальною прив'язкою справу мав би розв'язувати наглядач Звіринецького кварталу, однак слідство почали пристави Печерської та Либідської частин Витвіцький і Пясецький¹²⁹.

Згідно з «Уставом благочиния», дізнання починалось зі «словесного исследования», що полягало у розпитуванні свідків або допиті підозрюваних приставом, у частині якого відбулось порушення¹³⁰. До звітів про надзвичайні ситуації входили згадки про дату; особисті дані свідків або жертв, переважно імена, соціальний статус та місце проживання; обставини того, що трапилося; деталі, зокрема опис та сума вкраденого або вік та стан здоров'я раптово померлого. Деталізований опис вкраденого майна згодом використовувався для публікації у газеті на випадок, якщо його впізнають свідки або жертви пограбування. Так, 1851 р. у «Киевских губернских ведомостях» надрукували списки речей, відібраних у дезертира Потапа Войнова, а також ймовірно вкрадених в унтер-офіцерши Прасков'ї Орлової та подружжя Гофманів¹³¹. 1855 р. опубліковано повідомлення про конокрадіство у купця Тимофія Дегтярьова, причому в оголошенні зауважено приміти злочинця та масть коня¹³². 1856 р. оприлюднено перелік речей, відібраних у арештанта Прокопія Степаненка, справжнього господаря яких запрошували забрати майно у київській поліції¹³³. У випадках із пожежами також мали зауважувати причини

¹²⁸ ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 7709. Арк. 35 зв.

¹²⁹ Там само. Спр. 8131. Арк. 20 зв.

¹³⁰ Устав благочиния или полицейский (1782). ПСЗРИ. Первое собрание. Санкт-Петербург, 1830. Т. 21. С. 470.

¹³¹ Об уворованных вещах. КГВ. Часть официальная. 1851. №29. С. 122-124.

¹³² Об отыскании человека с лошадыю. КГВ. Часть официальная. 1855. №26. С. 120.

¹³³ Об отыскании хозяина. КГВ. Часть официальная. 1856. №43. С. 246.

лиха, однак, переважно обмежувались поясненнями про те, що винного не було відшукано¹³⁴.

Киян розпитували не лише про обставини злочинів, але й про їхню власну думку щодо ймовірно винних. Так, у переліку надзвичайних подій за 1849 і 1850 рр. у фіксації крадіжок повторено риторичні кліше про здійснення злочину «неизвестно кем» (див. додаток 3). Натомість, якщо жертви здогадувались, хто міг заволодіти їхніми речами, то вказані ними імена підозрюваних занотовували у звіті. Наприклад, барон Ромліч вказав на своїх дворових людей Герасима і Семена Кутового, брати Бенери – на поденщика Порфирія Стеблинського, а київський купець 2 гільдії Вакуленко – на солдата Івана Бочарова¹³⁵.

Словесне звинувачення було підставою для наступних кроків. Тих підозрюваних, які залишалися в місті, арештовували при поліцейських частинах, як-от селянина Лева Максимова або міщанина Степана Сучкіна¹³⁶. Так само до камер потрапляли зауважені свідками порушники «благочиння». Наприклад, міщанку Дар'ю Єрмакову затримано при Печерській частині за п'янство, буйство, бійку і нанесення образ, а кухарку Інституту шляхетних панянок Стефаниду Драбницьку – за завдану ножем рану київському міщанину Михайлу Кияниці¹³⁷.

Інколи затримані особи добровільно зізнавалися у злочині, як вчинив підозрюваний у крадіжці речей вдови підпрапорщика Ольги Несвічової офіцерський син Микола Бобровський¹³⁸. Утім, у випадку серйозних обвинувачень скарги жертв проти конкретної особи лише слугували підставою для початку справи, однак мусили супроводжуватись дієвими доказами. У

¹³⁴ ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 7709. Арк. 154 зв., арк. 189 зв. ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 8131. Арк. 81, арк. 82, арк. 121.

¹³⁵ Там само. Спр. 7709. Арк. 44, арк. 116 зв, арк. 121 зв.

¹³⁶ Там само. Арк. 142 зв., арк. 165 зв.

¹³⁷ Там само. Спр. 7709. Арк. 71 зв.; ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 8131. Арк. 51 зв.

¹³⁸ Там само. Спр. 7709. Арк. 48.

1841 р. старший рядовий Порфирій Чумаков звернувся до Двірцевої частини із повідомленням про те, що канцеляристи Петро Качинський і Франц Зальський згвалтували його 16-річну доньку Ольгу. Хоча генерал-губернатор розпорядився про проведення «строгого исследования» для передачі винних «законному судженію»¹³⁹, а імена оскаржених були відомі, Качинського та Зальського звільнили від відповідальності. Підставою для такого рішення палати кримінального суду став брак «законных доказательств на обвинение в взводимом преступлении»¹⁴⁰. У Російській імперії середини ХІХ ст. справи про згвалтування нечасто завершувались покаранням через складну процедуру слідства, що передбачала увагу до характеру, репутації та поведінки жертви під час нападу¹⁴¹. Так само значення набували фізичні докази. Тим не менше, хоча медичний огляд в аналогічних справах практикувався ще в домодерний час, однак процедура його проведення і долучення до судового процесу в імперії не була усталеною до реформ 1860-х рр.¹⁴²

Обстеження у межах поліцейського розслідування також передбачалось у випадках тілесних ушкоджень або раптової смерті. Так, у справі Семена Макрукова, якого начебто було пограбовано і скалічено (відрізано палець лівої руки) солдатами, рану постраждалого оглядав головний лікар Київського воєнного госпіталю¹⁴³. А відмова чиновника Алексеєва від огляду його рани, нібито нанесеної солдатами Полтавського піхотного полку, взагалі стала підставою для закриття справи¹⁴⁴, оскільки вказувала на ймовірний наклеп. Висновки медиків також дозволяли кваліфікувати причину загибелі особи як природну чи спричинену насильницьким способом. Якщо на тілі не знаходили ознак насильства, а також, вірогідно, не виявляли родичів, які могли

¹³⁹ ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 4051. Арк. 2-2 зв.

¹⁴⁰ Там само. Арк. 4.

¹⁴¹ Antonova K., Antonov S. The Maiden and the Wolf: Law, Gender, and Sexual Violence in Imperial Russia. *Slavic Review*. 2018. Vol. 77, №1. P. 100.

¹⁴² Ibid. P. 102.

¹⁴³ ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 7709. Арк. 238 зв.

¹⁴⁴ Там само. Спр. 3082. Арк. 3 зв.

забезпечити поховання, то мертвих передавали до анатомічного театру Університету святого Володимира. Так, зокрема, вчинили із тілами Марфи Бойченкової, Єгора Гаврилова та Івана Науменка¹⁴⁵.

Варто відзначити, що на рівні законодавчих актів не існувало градації пріоритетності сфер діяльності поліції – у баченні уряду всі напрямки формально мали однакову важливість. Однак у поліцейській практиці значимість деяких справ простежувалась навіть на рівні риторичних формул. Так, звичне кліше у звіті київського старшого поліцмейстера генерал-губернатору таке: «Получив о сем донесение части N, градская полиция предписала оной же части произвести исследование, и о том же имеет честь донести Вашему Высокопревосходительству». Втім, у двох випадках стандартну формулу було дещо модифіковано: поліцмейстер наказував провести «строгое» і «строжайшее исследование»¹⁴⁶ справ Міхеля Ноткіна та Франца Гофмана відповідно.

У першому випадку йшлося про спробу розміну фальшивої асигнації єврейським реміщевським міщанином. Фальшивомонетництво у другій третині XIX ст. було настільки поширеним на території Київської губернії, що Міністерство фінансів направило туди спеціального чиновника для вивчення ситуації. На основі його звіту оголошено сенатський указ про посилення уваги до цього злочину на Правобережжі. Водночас, обмін паперових грошей на монети сприяв ще більше тим зловмисникам, які збували фальшиві знаки нібито з вигодою для клієнтів¹⁴⁷. При цьому незаконне виготовлення грошей було злочином, за який карали вельми суворо не лише фальшувальників, а й осіб, які знали про факт підробки, проте не повідомили про нього¹⁴⁸. Посилена

¹⁴⁵ ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 7709. Арк. 4 зв., арк. 260 зв.; ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 8131. Арк. 16.

¹⁴⁶ Там само. Спр. 8131. Арк. 32 зв., арк. 79 зв.

¹⁴⁷ Бойко-Гагарін А.С. Фальшивомонетництво на українських землях (1795-1917 рр.) : дис. д-ра іст. наук: 07.00.06/ ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав, 2021. С. 158, С. 160.

¹⁴⁸ Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. Санкт-Петербург, 1845. С. 71-72.

увага влади до згаданої проблеми пояснює наголос, що його поліцейстер зробив на розслідуванні.

Справа Франца Гофмана, натомість, слабо пов'язана із державним інтересом. Старобихівський міщанин скаржився поліції на напад гурту невідомих людей із вимазаними сажею обличчями, які проникли до будинку Гофмана, погрожували йому та його дружині фізичною розправою, а також пограбували¹⁴⁹. Збройний напад вирізнявся з-поміж звичних для Києва крадіжок і пересування без документів, що могло змусити поліцейських чиновників приділити йому особливу увагу. До того ж, варто відзначити, що за рік до події, у квітні 1848 р., у Києві зафіксовано подібний епізод, коли у будинок священника Печерської цвинтарної церкви Костянтина Троїцького увірвалось троє озброєних людей і погрозами примусили його жінку віддати 50 рублів та прикраси¹⁵⁰. Схожий злочин стався і місяцем пізніше пограбування Гофмана – до будинку відставного унтер-офіцера Попова так само вночі вдерлась група людей із вимазаними «чем-то черным» обличчями, які залякали його дружину та доньку і забрали значну суму грошей¹⁵¹. Таким чином, подібний «почерк» дозволяє припустити існування організованої групи, що займалась пограбуваннями.

Порівняно рідкісним злочином для Києва середини ХІХ ст. було і вбивство. Так, у «Статистическом описании Киевской губернии» йшлося всього про 17 випадків за десятиліття (див. додаток 1). Для порівняння – лише за 1842–1845 рр. зафіксовано 24 самогубства¹⁵². Хоча у звітах поліцейських чиновників фігурували згадки про знайдені мертві тіла, але переважно без вказівок на насильницьку смерть. До того ж, здебільшого мова йшла про

¹⁴⁹ ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 8131. 79 зв.

¹⁵⁰ Там само. Спр. 7682. Арк. 3 – 3 зв.

¹⁵¹ Там само. Спр. 8131. Арк. 89 зв.

¹⁵² Фундуклей И. Статистическое описание Киевской губернии. С. 159.

невідомих людей, переважно маргіналів, знайдених на околицях міста¹⁵³. Помітним винятком серед цих випадків є хіба що епізод зі скаліченим калузьким міщанином Прокопієм Акімовим. Варто зауважити, що хоча свідок виявив мерця у Звіринецькому кварталі, однак розслідування (ймовірно, з міркувань більших досвіду чи кількості ресурсів) доручили приставам двох інших сусідніх частин – Либідської та Печерської¹⁵⁴. На фоні зафіксованих у місті наглих смертей без слідів насилля виділяється справа Никифора Демінського, якого знайшли мертвим у власному будинку в Печерській частині із розбитою головою¹⁵⁵.

Демінський мав доволі скромний чин титулярного радника, проте вирізнявся значними статками, адже значна кількість людей брала у нього гроші під заставу. До того ж, одна із сусідок повідомила, що загиблий якимось похизувався перед нею своїми накопиченнями: 30-ма тисячами рублів у банку в Києві і такою самою сумою – в Одесі¹⁵⁶. Вірогідно, не ранг, а впливовість заможного Демінського позначилась на ставленні поліцейських до справи, а відтак, і до форми розслідування. У межах слідства було уважно занотовано обставини вбивства: правоохоронці відзначили єдиний шлях проникнення до кімнати (вікно, що не зачинялось), босі сліди злочинця, а також залишки його трапези¹⁵⁷. Ці деталі дали змогу окреслити коло підозрюваних.

Укладаючи перелік імовірних злочинців, визначали мотиви, фізичну спроможність заподіяти шкоди, а також «підозрілу поведінку» кожного з них. Зокрема, у списку осіб, яких поліція ретельно перевіряла на причетність до вбивства, опинився купець, який мав проблеми із коштами, а відтак міг вирішити їх, вдавшись до пограбування. Інші підозрювані – міщанин, який

¹⁵³ ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 7709. Арк. 16, арк. 25, арк. 35 зв; Киевские губернские ведомости. Часть официальная. 1853. №26. С. 126; Киевские губернские ведомости. Часть официальная. 1853. №35. С. 186.

¹⁵⁴ Там само. Спр. 8131. Арк. 20 зв.

¹⁵⁵ Там само. Спр. 8093. Арк. 1.

¹⁵⁶ Там само. Арк. 5, арк. 10 зв, арк. 12.

¹⁵⁷ Там само. Арк. 1 зв. – 2, арк. 10.

колись намагався обікрасти кімнату Демінського; дві сусідки, одна з яких мешкала у будинку загиблого, а інша заходила до нього напередодні вбивства; сусідський слуга, який втік із дому вранці у день трагедії. Значення під час слідства набувало алібі, а також матеріальні докази. Наприклад, одна із жінок опинилась у списку підозрюваних після того, як її свідчення про невідвідування квартири титулярного радника виявились неправдивими. Втім, зрештою не було виявлено нічого «подозрительного» про жодного з тих, кого у межах справи перевірила поліція. Незважаючи на безуспішні зусилля, справу вдалося закрити через розслідування іншого випадку – у затриманого на крадіжці дезертира Потапа Войнова знайшли речі, що вказали на його причетність до вбивства Никифора Демінського¹⁵⁸.

2.4. Нагляд за населенням

Серед мешканців Києва виділялось декілька соціальних груп, що підлягали особливій увазі з боку поліцейських чиновників. Однією з них було студентство. На стан освіти на Правобережжі помітно вплинули події Листопадового повстання, внаслідок яких влада прийняла рішення про виділення окремого Київського навчального округу, а згодом – заснування Університету святого Володимира¹⁵⁹. Створення нового закладу стало складовою імперської політики деполонізації освіти¹⁶⁰. Тісний зв'язок між політичними та навчальними потребами зумовив потужну увагу до поведінки та зацікавлень слухачів. З одного боку, саме у Київському університеті замість Кременецького ліцею мусила навчатись польська молодь, потенційно підозріла через активну участь у повстанні 1830 – 1831 рр. З іншого боку, у владному баченні новий заклад мав стати провідником нових цінностей, що їх

¹⁵⁸ ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 8093. Арк. 12 зв., арк. 14, арк. 17.

¹⁵⁹ Рождественский С. Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения. 1802 – 1902. Санкт-Петербург, 1902. С. 214.

¹⁶⁰ Бовуа Д. Трикутник Правобережжя: царат, шляхта і народ. 1793 – 1914 рр. Київ, 2020. С. 407 – 408.

належало засвоювати майбутнім випускникам¹⁶¹. Відтак, 1836 р. міністр народної освіти надіслав інструкцію для інспектора університету святого Володимира. У §20 пункту 6 йшлося про встановлення поліцейського нагляду за студентами, що передбачав взаємодію інспектора із місцевою міською поліцією з неодмінними повідомленнями «о всяком предосудительном поступке студента»¹⁶².

Випадки співпраці між університетськими служителями та київською поліцією дійсно траплялися. Так, інспектор помітив як студент Гордон передавав гроші студентам, що були виключені з Київського університету. Тож він повідомив про це та його особливі прикмети старшому поліцмейстеру. Справою доручили займатись помічнику попечителя навчального округу полковнику Гінцелю, студентському інспекторові, молодшому поліцмейстерові, а також «достаточному числу университетской и полицейской команды». Для розшуку Гордона попечитель навчального округу фон Брадке наказав призначити по одному з університетських служителів, які його знали, до поліцейських чиновників¹⁶³.

До охоронців правопорядку звернулися й у випадку із Григорієм Цехановецьким, який у храмовий празник Михайлівського монастиря відвідав церкву у звичайному одязі під студентською шинеллю, тоді як освітяни мусили у публічних місцях носити формений мундир¹⁶⁴. За цей вчинок університетські педелі, тобто наглядачі за студентами, відвезли його до

¹⁶¹ Булкина И. Политика Николая I в Юго-Западном крае и учреждение университета св. Владимира. *Труды по русской и славянской филологии Тартуского университета. Литературоведение: Новая серия.* Т.7. Тарту, 2009. С. 9 – 10.

¹⁶² ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 1889. Арк. 1 – арк. 1 зв.

¹⁶³ З іменем святого Володимира. Київський університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників. Кн.1. Київ, 1994. С. 135 – 136.

¹⁶⁴ Шепелев Л. Титулы, мундиры и ордена Российской империи. Москва – Санкт-Петербург, 2005. С. 236.

поліції, звідки «по увольнению из университета с жандармом отправили в Нежин»¹⁶⁵.

Молоді люди також часто стикались із поліцією у своїх повсякденних активностях. Для студентської спільноти характерними були пиятики, азартні ігри та відвідування публічних будинків. Як вважають дослідники, такі дії юнаків також ставали своєрідним протестом проти ретельного нагляду інспекції¹⁶⁶. Втім, в університетському середовищі другої чверті XIX ст. міська поліція сприймалась як особистий механізм нагляду генерал-губернатора. Такому становищу сприяла та обставина, що з 1841 по 1853 рр. посаду старшого поліцмейстера в Києві обіймав Іван Голядкін¹⁶⁷ – протеже і близький соратник Дмитра Бібікова. Микола Лєсков згадував, що генерал-губернатор «хотя и не призывал полицейских команд в университет, но пользовался, однако, такими их услугами, к которым ни до него, ни после него не обращался никакой другой попечитель»¹⁶⁸.

Відтак, невдоволення студентів частіше провокувало підтримка поліцейськими рішень та втручання університетської адміністрації, аніж самі поліцейські. 1857 р. трапився випадок, коли під час прогулянки студент Яроцький відігнав песика полковника Брінкена. Останній почав бійку і відправив студента до поліцейської дільниці. Яроцький звернувся до генерал-губернатора зі скаргою, однак навіть за посередництва поліцмейстера Брінкен відмовився вибачатись. Невдоволені відсутністю результатів студенти

¹⁶⁵ Романович-Славатинский А. Моя жизнь и академическая деятельность. 1832 – 1884 гг. *Вестник Европы*. 1903. Т.1. Кн.2. С. 626.

¹⁶⁶ Самчук Т.В. Студентська субкультура університету св. Володимира (1834-1863) : дис. канд. іст. наук/ Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2020. С. 47.

¹⁶⁷ Месяцеслов на лето от Рождества Христова 1841, часть 2. Санкт-Петербург, 1841. С. 191; Адрес-календарь, или общий штат Российской империи на 1853 год. Санкт-Петербург, 1853. С. 58-59.

¹⁶⁸ З іменем святого Володимира. Київський університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників. Кн.1. Київ, 1994. С. 210.

змовились і побили полковника у театрі, причому поліції не вдалося затримати майже нікого, окрім кількох людей в Англійському готелі на Хрещатику¹⁶⁹.

Варто відзначити, що втручання в університетське життя критикували й викладачі. Так, професор філософії Орест Новицький нарікав на шпигування університетської адміністрації за викладачами часів Бібікова. Вчений скаржився, що «поліція теж збирала всякі плітки про різні сім'ї від кухарів, лакеїв, куховарок, покоївок – і про все доповідали генерал-губернаторові»¹⁷⁰. А Олександр Романович-Славатинський описував «ужасное для университетов время» кінця 1850-х, коли «инструкция ректору и деканам обязывала их быть полицмейстерами университета и факультетов, следящим чуть ли не за каждым словом профессора»¹⁷¹. Цей вчений-юрист навряд чи міг випадково вжити невідповідний термін. Таким чином, для Романовича-Славатинського слово «полицмейстер» мало радше негативну конотацію й стосувалось нав'язливого контролю, втручання у внутрішнє життя університету.

Іншою категорією населення, що часто опинялась у полі зору поліцейських чиновників, були військові. На відміну від студентства, солдати юридично не підлягали контролю з боку міської адміністрації. У державному та суспільному уявленні Російській імперії військова служба вважалась почесною й цінувалась вище, ніж статська. Так, у нарисі історії державної канцелярії 1902 р. згадується: «В понятиях того времени гражданская служба вообще не пользовалась особенным сочувствием [...] Для дворянина вступление в ряды чиновников считалось даже неуместным, и взгляд этот поддерживался иногда указаниями высших правительственных лиц»¹⁷².

¹⁶⁹ З іменем святого Володимира. Київський університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників. Кн.2. Київ, 1994. С. 16 – 17.

¹⁷⁰ З іменем святого Володимира. Київський університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників. Кн.1. Київ, 1994. С. 183.

¹⁷¹ Романович-Славатинский А. Моя жизнь и академическая деятельность. 1832 – 1884 гг. *Вестник Европы*. 1903. Т.2. Кн.3. С. 188.

¹⁷² Цит. за. Зайончковский П. Правительственный аппарат самодержавия России в XIX в. Москва, 1978. С. 28.

Дворяни, яке не служили в армії, навіть власники великих маєтків, позбавлялись права голосу на станових виборах¹⁷³.

Особливий статус військових закріплювався на законодавчому рівні й позначався і на соціальній політиці. Втім, владна підтримка першочергово стосувалась офіцерського прошарку, що його рано почали забезпечувати пенсіями, пільгами та іншими формами державної допомоги. Попри їхню незначну кількість, підтримка офіцерів залишилась пріоритетною урядовою задачею¹⁷⁴. Натомість солдати в армії забезпечувались скромними грошовими виплатами, припасами та речами. Однак після виходу у відставку нижні військові чини не отримували пенсій, хоча й зберігали право повернення на службу¹⁷⁵. Більшість військових ветеранів були змушені самотійно шукати варіанти адаптації й будувати стратегії виживання у цивільному суспільстві. Нерозвиненість адаптаційних механізмів і системи опіки представників військового стану сприяла девіантній поведінці та участі в соціальному протесті солдатів, які покидали армію¹⁷⁶.

У XIX ст. військовий контингент був постійно присутнім у Києві. Ще на початку XVIII ст. у місті заклали Печерську фортецю. 1810 р. на півдні від неї побудували Звіринецьке укріплення, а в 1830-х рр. Печерську фортецю перебудовано й розширено до кількох цитаделей¹⁷⁷. Одночасно із облаштуванням нових укріплень до Києва перенесено головну квартиру першої армії, у зв'язку з чим у місті розташувались головний штаб, генералітет, інтендантство та інші військові комісії. Перенесення військового

¹⁷³ Волков С. Русский офицерский корпус. Москва, 1993. С. 40.

¹⁷⁴ Щербинин П. Особенности социальной защиты ветеранов военной службы в Российской империи в XVIII – начале XX вв. *The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies*. 2007. Issue 6/7. URL: <https://journals.openedition.org/pipss/973>

¹⁷⁵ Целорунго Д. Офицеры и солдаты российской армии эпохи Отечественной войны 1812 года: социальные портреты и служба. Бородино, 2017. С. 110, С. 246.

¹⁷⁶ Щербинина Ю.В. Социальная адаптация и правовое положение отставных и бессрочноотпускных солдат русской армии в XIX в.: автореф. канд. ист. наук/07.00.02. Тамбовский государственный технический университет. Воронеж, 2007. С. 15.

¹⁷⁷ Закревский Н. Описание Киева. Т.1. Москва, 1868. С. 432-433.

управління та концентрація великої кількості військ також призвели до будівництва госпіталю¹⁷⁸. За «Статистическим описанием Киевской губернии», війська, що квартирували у Києві, склали вагому частку постійного населення міста, а у літні місяці ще близько 41 тис. осіб приїздили у табори на навчання¹⁷⁹.

Військові були постійним джерелом соціального неспокою у місті. 1839 р. селяни поміщика Комарницького Мартин Ободенко та Тимофій Безносенко повезли до Києва борошно на продаж. У 7-и верстах від міста зупинились на ночівлю, однак після півночі на селян раптово напало п'ятеро солдатів й відібрали речі. Втім, кривдники не чіпали мандрівників, поки Ободенко не спробував закричати. У відповідь на це нападники побили селян кийками так, що ті не змогли втриматись на ногах¹⁸⁰. На крадіжці під час нічного обходу в Подільській частині у грудні 1849 р. також затримали рядового 1-ї роти місцевого гарнізонного батальйону Григорія Грушина. Грушин повідомив, що всередині магазину знаходились рядовий того ж батальйону Артем Муханов і десяцький Двірцевої частини Василь Козленченко, які виламали двері, розібрали конторку й дістали 15 руб. Опісля цього перший попався Подільській, а другий – Двірцевій частинам (див. додаток 3).

Найтяжчі злочини у переліку надзвичайних випадків за 1849 – 1850 рр. також пов'язувались саме із військовими. Так, у випадку денщика Семена Макрукова на нього нібито напали солдати й вимагали гроші, а також нанесли поранення – відрубали палець лівої руки. Поряд із тілом забитого міщанина Прокопія Акімова, виявленим у Теличківському «питійному домі», перебувало двоє саперних солдатів (див. додаток 3). Нехарактерне для Києва середини XIX ст. вбивство у справі Никифора Демінського вчинив військовий-утікач¹⁸¹. А із трьох оголошень про затриманих із краденими речами,

¹⁷⁸ Иконников В. Киев в 1654 -1855. Киев, 1904. С. 158.

¹⁷⁹ Фундуклей И. Статистическое описание Киевской губернии. С. 348-356.

¹⁸⁰ ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 3090. Арк. 1 – арк. 1 зв.

¹⁸¹ Там само. Спр. 8093. Арк. 17.

опублікованих протягом 1851–1857 рр. у «Киевских губернских ведомостях», два стосувались дезертира Потапа Войнова та солдата Василя Васильєва (див. додаток 2). Відтак, поліцейські чиновники часто стикалися з армійцями під час кримінальних розслідувань.

Вірогідно, що самі кияни сприймали військових як потенційно небезпечну соціальну групу. 1839 р. чиновник 14 класу Алексєєв звернувся до Старокиївської частини зі скаргою на солдатів Полтавського піхотного полку, які нібито напали на його будинок із наміром пограбувати і поранили ножем. Поліцмейстер наказав приставові провести розслідування разом з представником армії – «воєнним депутатом». Втім, скаржник з незрозумілої причини відмовився від медичного обстеження, тож справу визнано закритою, оскільки у поліції вирішили, що звинувачення Алексєєва було неправдивим¹⁸². Попри те, що скарга, ймовірно, не мала ґрунтовних підстав, однак чиновник звернувся із нею, оскільки розраховував на віру в насильницькі дії з боку солдатів.

На основі проаналізованих матеріалів можна зробити висновок про те, що перелік сфер діяльності, до регулювання яких імперська влада залучала поліцію, був доволі широким. На його формування впливало і сформоване у XVIII ст. уявлення про благочиння як суспільне благо, і практичні потреби влади із забезпечення правопорядку. Хоча законодавство передбачало нагляд за широким спектром порушень «суспільного спокою», однак на локальному рівні існувала градація кримінальних злочинів. Більшою увагою поліції користувались пов'язані зі значною матеріальною або фізичною шкодою переступи, а також справи, що вимагали тільки формального слідства, як-от раптові смерті. «Нестандартні» злочини впливали на активне застосування усієї процедури розслідування, що передбачала словесне опитування і медичний огляд у випадках, пов'язаних із тілесними ушкодженнями, а також могли впливати на зміну деяких практик слідства, як-от територіального

¹⁸² ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 3082. Арк. 3 – арк. 3 зв.

принципу. Водночас, сама процедура пошуку винних мало чим відрізнялася від тієї, що її практикували у Києві до появи тут поліції.

Разом із тим, у своїх професійних обов'язках поліцейські чиновники вступали в особливо активно взаємодію із кількома групами населення. Однією з них було студентство Університету святого Володимира, що підпадало під поліцейський нагляд згідно з урядовими приписами з політичних причин. Втручання у внутрішній простір освітнього закладу, особливо помітний під час перебування при владі генерал-губернатора Дмитра Бібікова, наражався на критику з боку як студентства, так і викладачів. Іншою соціальною категорією, яка часто фігурувала у поліцейських розслідуваннях, були солдати. На відміну від студентів, увага до військових зумовлювалась не нормативними приписами, а радше суспільними обставинами, оскільки відставні армійці були схильні до девіантної поведінки та часто спричиняли кримінальні злочини у Києві середини XIX ст.

3. Професійна діяльність поліції за оцінкою киян

У історіографії зв'язки між поліцейськими Російської імперії та містянами часто характеризують як антагоністичні. Так, Іван Андреевський, критикуючи практики, на його думку, «поліцейської держави», писав, що наприкінці XVIII ст. поліцейські мали «обширные права по отношению к обывателям», зокрема можливість позбавлення свободи. На переконання вченого, хоча Устав благочиння передбачав контроль над «могущим явиться произволом» чиновників з боку ратманів, однак розрахунок на виборну адміністрацію не виправдався¹⁸³. У працях радянських істориків міська поліція характеризується як механізм захисту інтересів еліти у протистоянні із населенням. За Миколою Єрошкіним, у Російській імперії на слідство впливала станова приналежність свідків, а його основною метою було формальне розкриття справи, а не пошук справжніх злочинців, для чого під час допитів використовувались тортури, покликані примусити до зізнання¹⁸⁴. Євген Анісімов описав поліцейських винятково як виконавців будь-яких владних приписів, чий контроль створював у країні «удушающую атмосферу доносов, шпионажа, подозрительности и страха»¹⁸⁵.

У своєму дослідженні ми не можемо проаналізувати ставлення до поліцейських усіх мешканців міста, оскільки кияни середини XIX ст. – це строката категорія. Втім, джерела дозволяють зробити висновки про оцінку деяких соціальних груп, як-от чиновників, міщан, купців чи дворян, хоча й переважно не найбільш владних. Хоча партикулярні приклади не дають можливості виміряти градус схвалення або критики, проте демонструють можливі варіанти сприйняття поліції. Одним із них було уявлення про можливий засіб захисту своїх інтересів. На це вказують задокументовані розслідування, що

¹⁸³ Андреевский И. Полицейское право. Т. 1. Полиция безопасности. Санкт-Петербург, 1874. С. 96.

¹⁸⁴ Ерошкин Н. История государственных учреждений дореволюционной России. Москва, 1983. С. 176.

¹⁸⁵ Анисимов Е. Императорская Россия. Санкт-Петербург, 2019. С. 591.

часто починались зі звертання постраждалих до частин. З 59-ти крадіжок за 1849 р., у 31-му зафіксовано, що розслідування почалось зі звернення потерпілого. Серед скаржників бачимо представників різних соціальних верств. З власної ініціативи поліції про злочин повідомили, наприклад, поміщик барон Ромліч, вдова підпрапорщика Ольга Несвічова, студент Павло Грол, вдова іноземця Анна, київський міщанин Іван Синельников та купець 2-ї гільдії Олександр Бубновський¹⁸⁶. Містяни оповіщали не лише про втрату майна, що його, ймовірно, сподівались розшукати за допомогою поліцейських чиновників, але також про нещасні випадки й раптові смерті. Так, київська міщанка Меланія Стовбурненкова звітувала про смерть свого здорового чоловіка Гаврила, а Марія Двукрінська повідомила Плоській частині про те, що її падчерці зламала ногу дубова паля з пристані Дніпра¹⁸⁷. Подекуди про надзвичайні випадки із летальними наслідками повідомляли не родичі, а знайомі жертв або навіть випадкові свідки. Наприклад, селянин Новозибковського повіту Чернігівської губернії Іван Зуров доніс Печерській частині, що його товариш Іван втонув на роботах із побудови через Дніпро постійного мосту. Київський міщанин Тимофій Чернявський повідомив, що на Куренівці під час купання в ставку потонула людина, що перебувала під опікою богадільні київських закладів¹⁸⁸.

Донесення до поліції про злочин відповідало уявленню про забезпечення «доброго порядку», однак могло використовуватись місцевими мешканцями для власних потреб. 1840 р. у Плоській частині розглядалась справа рядового солдата-втікача Клястицького гусарського полку Павла Покидайла. За допомогою фальшивого паспорта, виробленого однополчанином, Покидайло прибув до Києва. Прийшовши до батька, київського міщанина Іллі Покидайла, рядовий заявив, що прибув до міста проїздом разом з офіцерами полку.

¹⁸⁶ ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 7709. Арк. 44, арк. 48, арк. 54, арк. 67, арк. 174 – 174 зв., арк. 179 – 179 зв., арк. 255.

¹⁸⁷ Там само. Арк. 72 – 72 зв., арк. 200 – арк. 201.

¹⁸⁸ Там само. Арк. 86 – 86 зв., арк. 120 – 120 зв.

Міщанин залишив сина переночувати і на наступний день дав йому 25 руб. 7 коп. «проводных» до с. Білогородки. Однак Павло не поїхав до Радомишля, як повідомив батькові раніше, а повернувся додому і «заявся п'янством». У відповідь на це Ілля Покидайло звернувся до Плоскої частини із повідомленням про дезертирство. Вірогідно, що звернення міщанина «поведенія добропорядочного, состоянія бедного» зумовило рішення покарати сина за розтринькування грошей. При цьому за дотримання букви закону цивільний губернатор Фундуклей запропонував надати Покидайлові грошову винагороду. Практика матеріального заохочення донесень про порушення була закріплена у законодавстві Російської імперії ще з початку XVIII ст.¹⁸⁹, тож ймовірно, що міщанин завчасно розраховував її отримати.

Так само сприймали поліцію як можливий спосіб відстояти свої матеріальні інтереси освітяни, які звертались до чиновників, якщо ставали жертвами злочину. Так, у переліку надзвичайних випадків за 1849 р. натрапляємо на згадки про крадіжки як у викладача Університету святого Володимира Василя Бенера, так і студентів – Едуарда Дуве, Василя Пилипенка і Павла Грола (див. додаток 3). Студентські повідомлення про крадіжки за поданням поліції також публікувались у «Киевских губернских ведомостях» (додаток 2). Навряд варто вважати їх формальністю, оскільки описи втраченого майна подекуди були доволі деталізованими. Так, наприклад, 30 квітня 1855 р. опубліковано повідомлення від студентів Свідерського, Фантені та Струтинського. У ньому не просто йшлося про крадіжку речей на певну суму, а наведено наступний список:

«Шинель новая, теплая, на фланелевой подкладке серого сукна, с черными и синими подогами с меховым воротником, фуражка на кожаной подкладке 1, бритва в желтой роговой оправе 2, зеркало маленькое складное 1, щетка 1, два роговые гребня, скребка для очистки зубов 1, шкатулка с каймами варшавского серебра, в коей находилось золотом 20 р. 60 к., кредитными билетами 10 р., мелкою монетою 5 р. 75 к., бисерный кошелек 1, печатей: одна с буквами К.З., а другая с изображением двух особ, перочинный ножик, два

¹⁸⁹ О поимке беглых драгун, солдат, матросов и рекрутов (1719). *ПСЗРИ. Первое собрание*. Т.5. Санкт-Петербург, 1830. С. 249.

ящика с цветными окладами, штемпельных конвертов 7, кольцо золотое с двумя гранатами, золотая булавка, бритва в черной роговой оправе 2 и нож большой один»¹⁹⁰.

Таким чином, студенти розраховували на те, що їх речі справді ідентифікують, а відтак, повернуть власникам. Щоправда, цілком ймовірно, що вони більше сподівалися на уважність свідків, аніж на розшукову спроможність поліцейських чиновників.

На добросусідський вимір взаємовідносин поліцейських та містян вказує випадок Власа Гавриловича Терещенка, який служив приставом у Плоскій частині. 1840 р. майора Терещенка звільнено з цієї посади, внаслідок чого генерал-губернатору надіслано «прошеніє» від «жительствоющих в Плоской города Киева части собственными домами чиновников, купцов, граждан и мещан». У зверненні мешканців йшлося про те, що протягом служби пристав «без всякого корыстолюбия сохранял между жителями истинную справедливость». Кияни характеризували Терещенка як «бедственного сословия [...] единственного защитника» і просили залишити його на попередньому місці служби. Під самим «прошенієм» підписалось 37 мешканців частини¹⁹¹. Звісно, йняти на віру таким клопотанням і викладеним у них аргументам не доводиться, проте факт залишається фактом – принаймні частину містян пристав влаштовував.

Втім, поліцейська діяльність подекуди ставала джерелом напруги між киянами та чиновниками. Однак першочерговою причиною невдоволення було не саме здійснення обов'язків, а перебільшення поліцейськими повноважень, що використовували їх як ширму для позаслужбових цілей. Петро Селецький, який у 1840-х рр. служив у канцелярії київського генерал-губернатора, писав, що на фоні політичних заворушень після Листопадового повстання поліція здобула розширене коло повноважень, а відтак, «в вопросах политического характера» чинила «совершенный произвол». Чиновник

¹⁹⁰ Кража. Объявления и извещения губернского начальства. Часть официальная. Киевские губернские ведомости. 1855. №18. С. 80.

¹⁹¹ ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 3503. Арк. 1 – 2.

нарікав на корумпованість поліцейських, які, у разі якщо «находились личности», що відмовлялись платити хабарі, «чувствуя себя ни в чем не виновными», саджали невдоволених під арешт й кілька місяців допитували у Києві¹⁹².

Так само на поліцейські порушення скаржились містяни. 1849 р. купець 3-ї гільдії Микола Петровський повідомив про незаконне утримування під арештом та нанесення образи «неприличными словами» приставом Подільської частини Черепановим. За версією Петровського, він прибув до поліцейської частини, аби поскаржитись, що у будинку поручика Парафієвського, який винаймається купцем «под гостиницу», збираються жінки «неблаговидного поведения», що сваряться між собою і завдають шкоди приміщенням. Однак пристав, замість того, щоб вислухати справу, наказав затримати скаржника, почав «бранить по матери» і зрештою віддав під варту, з-під якої Петровського випустили лише наступного ранку без пояснень. На вимогу старшого поліцмейстера Черепанов відповів, що купця викликали до поліції у зв'язку зі звинуваченням у побитті, однак Петровський прибув п'яним і розв'язав бійку з квартальними наглядачами Ясинським та Копотовським. Це пояснення задовольнило губернське правління, що визнало звернення скаржника «неосновательным»¹⁹³.

Того ж року про незаконне утримування під арештом повідомив київський купець 3-ї гільдії Борис Демидов. Містянина затримали за побиття ризького міщанина Корнія Гаврилова. Втім, Демидов вважав, що істинною причиною арешту є упереджене ставлення пристава Старокиївської частини Бавикіна, який «старается умножить во вверенной ему части движение дел, и к делам дела привязывает, избрав себе в этом случае действующею пружиною квартального надзирателя Сташевского». Купець скаржився на «нелепую

¹⁹² Записки Петра Дмитриевича Селецкого. Ч. 1. 1821-1846 гг. Киевская старина. 1884. Т. 8. № 8. С. 86-87.

¹⁹³ ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 7927. Арк. 3 – арк. 4.

жалобу» побитого, якого нібито не знав, а також на незаконні дії пристава, що «обошелся со мной [Демидовим] как с последним мошенником и пьяницею» й віддав під варту десяцьким, які відвели містянина до частини, але потім відпустили без пояснень. Свою правоту скаржник доводив, покликаючись на свідків другого арешту, що стався на Покрову, коли у Демидова обідали гості – купець 3-ї гільдії та диякон Троїцької церкви з дружиною. Звернення до генерал-губернатора завершувалось припущенням, що пристав та наглядач «к оправданию своему» будуть приписувати Давидову різні злочини, «буйства, упорства, дерзости, неповиновения», а відтак, необхідно доручити розслідування «благонадежному и притом постороннему, а не какому-либо чиновнику полиции»¹⁹⁴.

Втім, перевищення повноважень зумовлювалось не лише особистими цілями поліцейських чиновників, а й прагненням продемонструвати лояльність. 1837 р. Правління IV округу шляхів сполучення і публічних будівель звернулося до генерал-губернатора із повідомленням про те, що купці та міщани-євреї, які плавають по Дніпру та використовують київську пристань, багаторазово скаржились на київську поліцію. Чиновники забороняли торговцям причалювати та вивантажувати товари, а також вимагали білети й свідоцтва на вантажі та паспорти від самих господарів суден, їхніх прикажчиків та робітників, які бувають на човнах і плотах. У відповідь на невдоволення старший поліцмейстер пояснив, що євреї без «узаконенных письменных видов», а лише із записками від смотрителя пристані, не мають права проживати у місті, тому їх відсилають до поліції. Втім, за уставом Правління євреї мають можливість здійснювати у містах закупки, а поліція зобов'язана лише наглядати за ними, а контроль за накладними належить до компетенції наглядача судноплавства. Тож додаткові вимоги поліції недоречні¹⁹⁵.

¹⁹⁴ ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 7930. Арк. 2, арк. 6 – 7 зв.

¹⁹⁵ Там само. Спр. 2380. Арк. 1 – арк. 3.

Цей епізод доцільно розглядати у контексті скандалу, що стався за півроку до нього – у червні 1837 р. Тоді старший київський поліцмейстер Черняєв виписав паспорт єврейці Лейбенберг, а коли її затримали за незаконне утримування харчевні, то наказав її відпустити. Хоча Черняєв наголошував на тому, що паспорт був тимчасовим, виданим тільки на місяць задля «взыскания долгов», однак таке рішення визнано неприпустимим, а поліцмейстера переведено з Києва до Бердичева¹⁹⁶. Вірогідно, що поліцейські чиновники, намагаючись зам'яти скандал із колишнім начальником, всіляко підкреслювали вірність букві закону, а відтак, контролювали євреїв навіть суворіше, ніж передбачало законодавство.

Згадки про зловживання службовим становищем стосувались і найвищого рівня поліцейського командування. Так, Фелікс Лучинський, який у 1840-х служив у черкаській поліції, згадував київського старшого поліцмейстера Голядкіна. Останній нібито прославився своєю звичкою об'їжджати місто разом із чотирма козаками, які, коли поліцмейстер помічав будь-який непорядок, хапали винного й карали нагайками¹⁹⁷. Але у нарисі про київського генерал-губернатора Дмитра Бібікова, опублікованому в «Київській старовині», епізод із «возмутительным сечением» приписувався вже «немцу-полицмейстеру»¹⁹⁸. Вірогідно, мова йде про Олександра Християновича Гессе, який став київським поліцмейстером 1829 р¹⁹⁹.

Варто відзначити, що у тексті Бібіков охарактеризовано як видатного діяча, який заступався за історичні права «Південно-Західного краю» за допомогою «ума, энергии, патриотизма и предприимчивости». Незаконні тілесні покарання у поліції за часів попереднього генерал-губернатора, відтак, на

¹⁹⁶ ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 2699. Арк. 13, 15 зв. 18.

¹⁹⁷ Провинциальные нравы за последние полвека (воспоминания Феликса Яковлевича Лучинского). *Русская старина*. 1897. Том ХСІ. №9. С. 639.

¹⁹⁸ К характеристике Д.Г. Бибикова. *Киевская старина*. 1882. Т.ІІІ. С. 64.

¹⁹⁹ Месяцеслов с росписью чиновных особ или общий штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1829, часть 2. С. 375-376.

думку автора, маркували невдале керування²⁰⁰. Натомість згаданий Іван Голядкін у Києві вважався сучасниками креатурою та правою рукою Бібікова – так, саме його разом зі своїми ад'ютантами генерал-губернатор наказав польському поміщику запросити на «патріотичний обід» в якості покарання за розпуск чуток про поразки російської армії в Австрійській імперії у 1848 р²⁰¹. Відтак, сюжет про побиття на вулицях за наказом поліцмейстера став локальним київським міфом, що застосовувався радше для характеристики міської влади, аніж конкретних дій поліції.

Цікаво, що нехтування приписами закону були приводом для критики й самих містян з боку поліцейських чиновників. 1837 р. старший поліцмейстер подав рапорт про правопорушення, скоєне архітектором Беретті. «По дошедшему сведению», що серед робітників на будівництві Університету святого Володимира знаходяться безпаспортні, поліцмейстер відправив для їхнього арешту пристава Старокиївської частини, однак архітектор не підпустив чиновника до своїх людей. Втім, у відповідь начальник міської поліції не обмежився лише скаргою на перепони для виконання службових обов'язків, але також підкреслив, що підрядчик університету копав на землі, що належить кварталам, тоді як міський землемір оголосив, що на ній за планом мали побудувати «обывательские дома»²⁰². Таким чином, старший поліцмейстер використав звинувачення у порушенні благоустрою міста як помсту за перешкодження поліції.

У підсумку варто відзначити, що хоча в історіографії ставлення місцевих мешканців до поліцейських чиновників часто тлумачиться як негативне, однак кияни сприймали міську поліцію як можливе джерело захисту своїх інтересів. Містяни зверталися до органів правопорядку як у випадках, коли ставали жертвами злочину, так і для того, щоб повідомити про нещасний випадок.

²⁰⁰ К характеристике Д.Г. Бибикова. *Киевская старина*. 1882. Т. III. С. 64.

²⁰¹ Там само. С. 73.

²⁰² ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 2344. Арк. 1 – 1 зв.

Разом з тим, їхню мотивацію могли зумовлювати особисті прагнення, як-от матеріальна винагорода за повідомлення про порушення. Невдоволення киян діями поліції переважно спричиняло перевищення повноважень останньої, на що впливали як особисті цілі чиновників, так і прагнення виказати лояльність.

Висновки

В історіографії історії поліції Російської імперії виділяється три основних підходи. До першого належать праці вчених-юристів кінця XIX – початку XX ст., у яких поліція висвітлюється винятково як правоохоронну структуру. Для другого напрямку характерне уявлення про імперську поліцію як механізм захисту інтересів політичних еліт. На формування третього підходу вплинула концепція «добре впорядкованої поліцейської держави» Марка Раєва. У межах цього напрямку поліцію розглядають як інструмент упорядкування імперії, раціоналізації внутрішніх справ країни та формування бюрократичного апарату.

Паралелі цим напрямкам спостерігаються й у західній історіографії історії поліції XIX ст. Для студій першої половини XX ст. притаманні дискусії довкола «вдалих» і «невдалих» систем правопорядку, основним критерієм яких був гуманний характер поліції. Натомість на працях другої половини XX ст. суттєво позначились ліві ідеї з наголосом на антагонізмі поліцейських як агентів влади та місцевих мешканців. Такі уявлення про поліцію XIX ст. вписуються у ширшу теоретичну рамку двох перспектив, що витікають із досліджень Макса Вебера та Еміля Дюркгайма. Відповідно до першої, держава має монополію на насильство, що здійснюється зокрема за допомогою поліції – агентів централізованої держави. На противагу, для другої притаманне висвітлення поліцію як спосіб регуляції правил соціуму. Втім, існують дослідження, що не вкладаються у перспективи, задані Вебером і Дюркгаймом. Так, у фокусі уваги праць Клайва Емслі та Клауса Младека, перебувають стратегії поведінки, що до них вдавалися чиновники та місцеві мешканці задля досягнення службових і особистих цілей.

Протягом першої половини XIX ст. функції поліції Російської імперії регулював «Устав благочиния», прийнятий 1782 р. На нормативне визначення аспектів поліцейської діяльності вплинуло просвітницьке уявлення про «загальний порядок». Під його впливом коло обов'язків поліцейських чиновників широко окреслене й, окрім кримінального слідства, включало

контроль за санітарно-гігієнічним станом міст, участь в економічному житті, облік та контроль місцевих мешканців тощо. У широкому сенсі поліція мала забезпечувати державні інтереси у різних сферах, як-от переслідувати контрабанду або фальшування грошей, а також наглядати за групами людей, у контролі яких яких уряд був особливо зацікавленим. Діяльність поліції у першій половині XIX ст. уточнювали партикулярні укази.

Професійні обов'язки київської поліції справді були широкими. Забезпечення благоустрою міста першочергово передбачало боротьбу із епідеміями та пожежами. Для підтримування належного санітарно-гігієнічного стану міста поліцейські чиновники опікувались очисткою вулиць та інспектували базари, а у випадку спалаху хвороби мушили перешкоджати контактам здорових і хворих. На відміну від епідемій, з якими доводилось боротись переважно постфактум, одним з превентивних аспектів діяльності київської поліції було запобігання пожежам, для чого, зокрема вночі, територію міста патрулювали поліцейські служителі. Вони також стежили за дотриманням заборони курити на вулицях. Пожежі не лише приносили збитки міському бюджетові, а й сприяли діяльності злочинців, тож рішенням генерал-губернатора гасіння полум'я відійшло винятково до поліцейської монополії, що провокувало конфлікти з містянами.

За даними «Статистического описания Киевской губернии» за авторством Івана Фундуклея, найпоширеніше правопорушення, що скоювали у Києві середини XIX ст. – це пересування без документів. Однак в офіційних звітах старшого поліцмейстера за 1849 – 1850 рр. найчастіше фігурують згадки великих крадіжок, а також раптових смертей і нещасних випадків. Припускаємо, що до таких переліків «надзвичайних випадків» потрапляли не всі переступи закону, а вносили саме помітні злочини, а також випадки, за які поліція не несла значної відповідальності. Кримінальне слідство провадилось на територіальній основі, тобто розслідування злочину доручали тій поліцейській частині, в якій він стався. Винятки стосувались важких випадків,

коли справу могли передати іншій частині з огляду на більший досвід чи ресурси.

Розслідування починалось з розпитування за стандартним набором питань. Усне свідчення могло бути підставою для тимчасового затримання гаданого злочинця, однак для офіційного звинувачення потребувались вагомі докази, зокрема медичне обстеження, яке провадили у випадку фізичного нападу, а також кваліфікації смерті як природної чи спричиненої у насильницький спосіб. Нормативними актами не передбачалось ранжування кримінальних злочинів, однак нечасті для Києва першої половини XIX ст. справи, як-от пограбування чи вбивство, розслідувались поліцією ретельніше, зокрема за допомогою нотування обставин злочину чи перевірки алібі.

Однією зі складових діяльності київської поліції був нагляд за населенням. Відповідно до владних політичних потреб, особливій увазі підлягали студенти (але, схоже, не відносно закритих духовних закладів із мало підозрілим контингентом – вихідцями із родин православних священно- та церковнослужителів), що над ними мали здійснювати контроль поліцейські чиновники у взаємодії з університетськими служителями. Втручання поліції в університетське життя було приводом для невдоволення як з боку студентів, так і викладачів. Іншою соціальною категорією, з якою часто взаємодіяли київські поліцейські, були військові. На відміну від освітян, солдати часто потрапляли у фокус уваги охоронців правопорядку саме через девіантну поведінку – так, саме армійці часто виявлялись винними у тяжких злочинах.

Кияни сприймали поліцію як можливий спосіб захисту своїх інтересів та задля цього контактували із чиновниками. Містяни звертались до поліції не лише тоді, коли ставали жертвами злочину, але й із оголошеннями про нещасний випадок. Повідомлення про порушення також слугувало для місцевих мешканців способом забезпечити свої матеріальні потреби. Між киянами та міською поліцією спалахували конфлікти, що здебільшого випливали з перевищення чиновниками своїх обов'язків. Втім, порушення поліцейськими нормативних приписів зумовлювалось як особистими цілями,

так і прагненням продемонструвати особливу беручкість до виконання обов'язків та запопадливість до влади.

Список використаних джерел і літератури

Джерела

Неопубліковані:

1. ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 1612 (Предписание генерал-губернатора киевскому полицмейстеру с выговором за допущение взятия одним из полицейских крестьянской подводой для перевозки больных, 1834).
2. ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 1773 (Предписание генерал-губернатора киевскому полицмейстеру о запрещении курить на улицах города трубки во избежание возникновения пожаров, 1834).
3. ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 1775 (Дело о пожаре, происшедшем в г. Киеве на Печерске 25 июля 1834 г., 1834 – 1835).
4. ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 1889 (Дело об установлении полицейского надзора за поведением студентов, 1836 – 1837).
5. ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 2344 (Дело по рапорту киевского старшего полицмейстера о воспрещении архитектором Беретти аресте не имеющих паспорта рабочих, занятых на постройке Киевского университета, 1837).
6. ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 2380 (Дело по отношению главного управления путей сообщения и публичных зданий о нарушении устава киевской городской полицией, запрещающей еврейским купцам погрузку и выгрузку судов на киевской пристани, 1837).
7. ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 2699 (Дело о нарушении киевским полицмейстером Черняевым и приставом Кромалеем запрета на проживание лиц еврейской национальности в г. Киеве, 1836).
8. ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 3082 (Дело о нападении солдат Полтавского пехотного полка, расквартированного в г. Киеве, на дом чиновника Алексеева и нанесении ему ранения, 1839).

9. ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 3090 (Дело по рапорту киевского полицмейстера о нападении каких-то пяти человек в 7 верстах от Киева на крестьян помещика Комарницкого Ободенка и его товарища Тимофея Безносенка и краже их вещей и денег, 1839).
10. ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 3303 (Дело об объявлении благодарности мещанину г. Киева Покидайло Л. за выдачу полиции своего сына, бежавшего с военной службы, 1840).
11. ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 3503 (Прошение чиновников, купцов и мещан Плоской части г. Киева о сохранении на должности частного полицейского пристава уволенного майора Терещенко, 1840).
12. ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 3549 (Предписание киевскому полицмейстеру о запрещении жителям г. Киева собираться толпами во время пожаров, 1840).
13. ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 4051 (Дело об изнасиловании канцеляристом Качинским дочери солдата Чумаковой, проживающей в г. Киеве, 1841 – 1842).
14. ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 7709 (Рапорты Киевского земского суда и городской полиции о пожарах, падеже скота, смертных и др. случаях по г. Киеву и Киевскому уезду, 1849).
15. ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 7447 (Про увеличение штата и денежных ассигнаний на удерживание киевской городской полиции, 1848-1854).
16. ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 7682 (Рапорты городских полиций о грабежах и убийствах по Киевской губ., 1848 – 1851).
17. ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 7927 (Дело по жалобе киевского купца Петровского Н. на частного пристава Черепанова за содержание его под арестом и нанесение оскорблений, 1849).

18. ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 7930 (Дело по жалобе киевского купца Демидова Б. на станового пристава Бавыкина и квартального надзирателя Сташевского за нанесение ему оскорблений, 1849-1850).

19. ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 8093 (Дело об убийстве с целью ограбления жителя г. Киева титулярного советника Деминского Н. военным дезертиром Войновым П., 1849 – 1853).

20. ЦДІАК України. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 8131 (Рапорты киевского земского суда и городской полиции о пожарах, самоубийствах, смертных и др. случаях по г. Киеву и Киевскому у., 1850).

Опубліковані

1. Андреевский И. Полицейское право. Т. 1. Полиция безопасности. Санкт-Петербург: типография В.В. Пратц, 1874. 648 с.

2. Анучин Е. Материалы для уголовной статистики России. Исследования о проценте ссылаемых в Сибирь. Ч.1. Тобольск: Тобольской губернии статистический комитет, 1866. 235 с.

3. Белявский Н. Полицейское право (административное право). Петроград: Типография товарищества "Екатерингофское Печатное Дело", 1915. 407 с.

4. Военная энциклопедия. Том XII: Кальяри – Коалиционные войны. Санкт-Петербург: типография г-ва И.Д. Сытина, 1913. 350 с.

5. Воспоминания М. К. Чалого. *Киевская старина*. 1889. № 10. С. 121 – 142.

6. Дерюжинский В. Полицейское право. Санкт-Петербург: Сенатская типография, 1911. 550 с.

7. Елистратов А. Основные начала административного права. *Российское полицейское (административное) право. Конец XIX – начало XX века. Хрестоматия*. Воронеж Издательство Воронежского государственного университета, 1999. С. 371 – 609.

8. Зайончковский П. Правительственный аппарат в самодержавной России в XIX в. Москва: Мысль, 1978. 288 с.
9. Закревский Н. Описание Киева. Том второй. Москва В. Тип. В. Грачева и К°, 1868. 495 с.
10. Записки Петра Дмитриевича Селецкого. Ч. 1. 1821-1846 гг. Киевская старина. 1884. Т. 8. № 8. С. 82-103.
11. З іменем святого Володимира. Київський університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників. Кн.1. Київ: Заповіт, 1994. 398 с.
12. З іменем святого Володимира. Київський університет у документах, матеріалах та спогадах сучасників. Кн.1. Київ: Заповіт, 1994. 458 с.
13. Зонненфельс И. Начальные основы полиции, или благочиния. Москва: Университетская топография у Н. Новикова, 1787. 318 с.
14. Ивановский В. Учебник административного права. Полицейское право. Право внутреннего управления. Российское полицейское (административное) право. Конец XIX – начало XX века. Хрестоматия. Воронеж: Издательство Воронежского государственного университета, 1999. С. 285 – 370.
15. К характеристике Д.Г. Бибилова (б. губернатора Юго-Западного края. 1838 – 1852 гг.). *Киевская старина*. 1882. Т. III. С. 61 – 80.
16. Месяцеслов с росписью чиновных особ или общих штат Российской империи на лето от Рождества Христова 1828, часть 2. Санкт-Петербург, 1828. 527 с.
17. Моя жизнь и академическая деятельность. 1832 – 1884. Вестник Европы. 1903. Т.1. С. 138 – 197.
18. Отрывки из записок Автонома Акимовича Солтановского. *Киевская старина*. 1892. Т. XXXVII. С. 71 – 88.
19. Картины моего прошлого. *Киевская старина*. 1892. №2. С. 278 – 294.

20. Полибин М. Повторительный курс полицейского права. Российское полицейское (административное) право. Конец XIX – начало XX века. Хрестоматия. Воронеж Издательство Воронежского государственного университета, 1999. С. 241 – 284.
21. Полное собрание законов Российской империи. Первое собрание. Санкт-Петербург, 1830. Т. 21: 1781-1783. 1083 с.
22. ПСЗРИ. Второе собрание. Санкт-Петербург, 1830. Т. 2: 1827. 1138 с.
23. ПСЗРИ. Второе собрание. Санкт-Петербург, 1831. Т. 5: 1830. 822 с.
24. ПСЗРИ. Второе собрание. Санкт-Петербург, 1832. Т. 6: 1831. 790 с.
25. ПСЗРИ. Второе собрание. Санкт-Петербург, 1833. Т. 7: 1832. 1044 с.
26. ПСЗРИ. Второе собрание. Санкт-Петербург, 1835. Т. 8: 1833. 832 с.
27. ПСЗРИ. Второе собрание. Санкт-Петербург, 1835. Т. 9: 1834. 891 с.
28. ПСЗРИ. Второе собрание. Санкт-Петербург, 1837. Т. 11: 1836. 895 с.
29. ПСЗРИ. Второе собрание. Санкт-Петербург, 1839. Т. 13: 1838. 1071 с.
30. ПСЗРИ. Второе собрание. Санкт-Петербург, 1842. Т. 16: 1841. 924 с.
31. ПСЗРИ. Второе собрание. Санкт-Петербург, 1844. Т. 18: 1843. 842 с.
32. ПСЗРИ. Второе собрание. Санкт-Петербург, 1850. Т. 25: 1850. 762 с.
33. ПСЗРИ. Первое собрание. Санкт-Петербург, 1830. Т. 26: 1800-1801. 873 с.
34. ПСЗРИ. Первое собрание. Санкт-Петербург, 1830. Т. 27: 1802-1803. 1120 с.
35. ПСЗРИ. Первое собрание. Санкт-Петербург, 1830. Т. 30: 1808-1809. 1402 с.
36. ПСЗРИ. Первое собрание. Санкт-Петербург, 1830. Т. 36: 1819. 732 с.
37. ПСЗРИ. Первое собрание. Санкт-Петербург, 1830. Т. 38: 1822-1823. 1352 с.
38. Провинциальные нравы за последние полвека (воспоминания Феликса Яковлевича Лучинского). *Русская старина*. 1897. Том ХСІ. № 9. С. 633 – 658.

39. Романович-Славатинский А. Моя жизнь и академическая деятельность. 1832 – 1884 гг. Вестник Европы. 1903. Т.1. Кн.2. С. 606 – 650; Т.2. Кн.3. С. 168 – 214.
40. Сулима С. Записки старого киевлянина (Киев в 1812 и 1824 году). Киевская старина. 1882. Т. 4. № 12. С. 614 – 624.
41. Тарасов И. Очерк науки полицейского права. Москва: Печатня С. П. Яковлева, 1897. 702 с.
42. Уложение о наказаниях уголовных и исправительных. Санкт-Петербург, Типография И Собственной Е.И.В. канцелярии, 1845. 922 с.
43. Фойницкий И. Курс уголовного судопроизводства. Т.1. Санкт-Петербург: типография т-ва «Общественная польза», 1912. 566 с.
44. Шеймин П. Учебник права внутреннего управления (полицейского права). Российское полицейское (административное) право. Конец XIX – начало XX века. Хрестоматия. Воронеж: Издательство Воронежского государственного университета, 1999. С. 69 – 108.
45. Фундуклей И. Статистическое описание Киевской губернии. Санкт-Петербург: в Типографии Министерства Внутренних дел, 1852. 549 с.
46. Хроника киевской общественной жизни по дневнику митрополита Серапиона. *Киевская старина*. 1884. Т. 9. № 7. С. 423 – 466.

Періодика

1. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *Киевские губернские ведомости*. Часть официальная. 19 февраля 1855. №8. С. 36.
2. Бродяга. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 16 апреля 1855. №16. С. 72.
3. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 4 июня 1855. №23. С. 106.

4. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 11 июня 1855. №24. С. 110.
5. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 25 июня 1855. №26. С. 119.
6. Бродяга. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 6 августа 1855. №32. С. 144.
7. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 20 августа 1855. №34. С. 153.
8. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 1 октября 1855. №40. С. 190.
9. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 21 января 1856. №3. С. 16.
10. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 19 мая 1856. №20. С. 105.
11. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 26 мая 1856. №21. С. 110.
12. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 2 июня 1856. №22. С. 116.
13. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 9 июня 1856. №23. С. 120.
14. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 23 июня 1856. №25. С. 133-134.
15. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 30 июня 1856. №26. С. 141.
16. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 28 июля 1856. №30. С. 169.
17. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 4 августа 1856. №31. С. 177.
18. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 6 октября 1856. №40. С. 231.

19. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 15 октября 1856. №41. С. 237.
20. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 20 октября 1856. №42. С. 243.
21. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 10 ноября 1856. №43. С. 262.
22. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 17 ноября 1856. №46. С. 266.
23. Бродяги. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 24 ноября 1856. №47. С. 270.
24. Извлечение из отчета санкт-петербургского обер-полицмейстера за 1837 год. *Санкт-Петербургские ведомости*. 9 января 1838. №6. С. 23 – 26.
25. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 1 января 1855. №1. С. 4.
26. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 15 января 1855. №3. С. 12.
27. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 26 февраля 1855. №9. С. 42.
28. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 19 марта 1855. №12. С. 54.
29. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 26 марта 1855. №13. С. 59.
30. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 30 апреля 1855. №18. С. 80.
31. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 2 июля 1855. №27. С. 123.
32. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 30 июля 1855. №31. С. 140.
33. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 6 августа 1855. №32. С. 144.

34. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 20 августа 1855. №34. С. 153.
35. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 7 января 1856. №1. С. 4.
36. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 14 января 1856. №2. С. 10.
37. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 9 июня 1856. №23. С. 122.
38. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 14 июля 1856. №28. С. 153.
39. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 21 июля 1856. №29. С. 160.
40. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 18 августа 1856. №33. С. 189.
41. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 6 октября 1856. №40. С. 230.
42. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 27 октября 1856. №43. С. 246.
43. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 10 ноября 1856. №45. С. 261.
44. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 9 марта 1857. №10. С. 54.
45. Кража. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 31 мая 1858. №22. С. 106.
46. Кража. *КГВ*. Часть неофициальная. 31 мая 1858. №22. С. 117.
47. Кражи. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 19 февраля 1855. №8. С. 36.
48. Кражи. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 16 апреля 1855. №16. С. 72.

49. Кражи. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 21 мая 1855. №21. С. 93 – 94.
50. Кражи. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 18 июня 1855. №25. С. 116.
51. Кражи. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 29 октября 1855. №44. С. 211 – 212.
52. Кражи. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 12 ноября 1855. №46. С. 222 – 223.
53. Кражи. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 19 ноября 1855. №47. С. 230.
54. Кражи. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 3 декабря 1855. №49. С. 241.
55. Кражи. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 21 января 1856. №3. С. 15 – 16.
56. Кражи. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 4 февраля 1856. №5. С. 28.
57. Кражи. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 10 марта 1856. №10. С. 50.
58. Кражи. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 24 марта 1856. №12. С. 60.
59. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 26 мая 1856. №21. С. 109 – 110.
60. Кражи. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 16 марта 1857. №11. С. 61.
61. Кражи. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 29 июня 1857. №26. С. 139.
62. Кражи. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 19 октября 1857. №42. С. 227.
63. Кражи. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 23 ноября 1857. №47. С. 285.

64. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 14 июля 1856. №28. С. 153.
65. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 5 января 1857. №1. С. 5.
66. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 26 января 1857. №4. С. 25.
67. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 16 марта 1857. №11. С. 61-62.
68. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 4 мая 1857. №18. С. 92.
69. О бродягах. *КГВ*. Часть официальная. 8 июня 1857. №23. С. 116-117.
70. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 15 июня 1857. №24. С. 125-126.
71. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 5 августа 1857. №31. С. 164-165.
72. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 24 августа 1857. №34. С. 182-183.
73. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 21 сентября 1857. №38. С. 203-204.
74. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 10 октября 1857. №42. С. 227.
75. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 16 ноября 1857. №46. С. 279.
76. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 30 ноября 1857. №48. С. 289 – 290.
77. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 7 декабря 1857. №49. С. 295 – 296.
78. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 14 декабря 1857. №50. С. 302 – 303.

79. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 21 декабря 1857. №51. С. 369.
80. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 4 января 1858. №1. С. 4.
81. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 11 января 1858. №2. С. 6.
82. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 15 февраля 1858. №7. С. 31.
83. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 8 марта 1858. №10. С. 44.
84. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 3 мая 1858. №18. С. 83 – 84.
85. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 17 мая 1858. №20. С. 92 – 93.
86. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 14 июня 1858. №24. С. 121 – 122.
87. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 16 августа 1858. №33. С. 182.
88. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 27 сентября 1858. №39. С. 216.
89. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 4 октября 1858. №40. С. 220 – 221.
90. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 29 ноября 1858. №48. С. 280.
91. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 6 декабря 1858. №49. С. 287.
92. О бродягах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 15 декабря 1858. №50. С. 293.
93. О бродяге. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 22 февраля 1858. №8. С. 35.

94. О бродяге. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 31 мая 1858. №22. С. 107.
95. Об отыскании человека с лошадыю. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 23 июня 1855. №26. С. 120.
96. О бродяге, поступившем в кантонисты. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 10 марта 1856. №10. С. 52.
97. Об уведенных лошадях. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 14 января 1856. №2. С. 9.
98. Об отыскании хозяина. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 27 октября 1856. №43. С. 246.
99. Об уведенной кобылице. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 2 марта 1857. №9. С. 46.
100. Об уворованных вещах. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 21 июля 1851. №29. С. 122 – 124.
101. О воровстве вещей. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 23 июня 1851. №25. С. 104 – 105.
102. О злоумышленниках. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 21 сентября 1857. №38. С. 204.
103. О краже отпускной. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 13 сентября 1858. №37. С. 202.
104. О найденном мертвом теле. Объявления. *КГВ*. Часть официальная. 27 июня 1853. №26. С. 126.
105. О найденном мертвом теле. Объявления. *КГВ*. Часть официальная. 19 сентября 1853. №35. С. 186.
106. О разыскании лошади. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 9 марта 1857. №10. С. 55.
107. О разыскании похитителя. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 31 мая 1858. №22. С. 106.
108. О краже отпускной. Объявления и извещения губернского начальства. *КГВ*. Часть официальная. 1858. №37. С. 202.

Література

Монографії й збірки статей

1. Бандурка О. Поліція в Україні: історико-правове дослідження (початок XVIII ст. – 1917 р.). Харків: Золота миля, 2012. 615 с.
2. 4. Бовуа Д. Трикутник Правобережжя: царат, шляхта і народ. 1793 – 1914 рр. Київ: Кліо, 2020. 872 с.
3. Борисов А. Три века российской полиции. Москва: РИПОЛ классик, 2016. 609 с.
4. Борисов А., Малыгин А., Мулукаев Р. Полиция Российской империи. Москва: ЮНИТИ-ДАНА, 2015. 320 с.
5. Васильев К., Сегал А. История эпидемий в России. Москва: Государственное издательство медицинской литературы, 1960. 395 с.
6. Волков С. Русский офицерский корпус. Москва: Воениздат, 1993. 368 с.
7. Войны и население Юга России в XVIII – начале XXI в.: демографические процессы и последствия. Москва: Политическая энциклопедия, 2019. 767 с.
8. Гуров А. Профессиональная преступность: прошлое и современность. Москва: Юридическая литература, 1990. 442 с.
9. Ерошкин Н. История государственных учреждений дореволюционной России. Москва: Высшая школа, 1983. 352 с.
10. Иконников В. Киев в 1654–1855. Исторический очерк. Киев: Типография Императорского Университета Св. Владимира, Акционерного общества печати и издательского дела Н.Т. Корчак-Новицкого, 1904. 355 с.
11. История органов внутренних дел/ под ред. Р.С. Мулукаева. Москва: Академия управления МВД России, 2015. 324 с.
12. Каппелер А. Росія як поліетнічна імперія: Виникнення. Історія. Розпад. Львів: Вид-во Католицького Українського університету, 2005. 360 с.
13. Клеандрова В., Яковлев Л. История полиции, политического сыска и контрразведки России в XVIII – начале XX века. Москва: ВШ КГБ СССР, 1985. 33 с.

14. Курицын В., Мулукаев Р., Коряков В. История полиции дореволюционной России (сборник документов и материалов по истории государства и права). Москва: Московская высшая школа милиции, 1985. 78 с.
15. Мадариага И. де. Россия в эпоху Екатерины Великой. Москва: Новое литературное обозрение, 2002. 976 с.
16. Мулукаев Р. Полиция и тюремные учреждения дореволюционной России. Москва: Высшая школа МООП РСФСР, 1964. 28 с.
17. Пайпс Р. Россия при старом режиме. Москва: Захаров, 2004. 496 с.
18. Рождественский С. Исторический обзор деятельности Министерства народного просвещения. 1802 – 1902. Санкт-Петербург: Министерство народного просвещения, 1902. 785 с.
19. Санкт-Петербург. 1703-2003: Юбилейный статистический сборник. / Под ред. И.И. Елисеевой и Е.И. Грибовой. Вып. 2. Санкт-Петербург, 2003.
20. Шепелев Л. Титулы, мундиры и ордена Российской империи. Москва, Центрполиграф, 2005. 423 с.
21. Целорунго Д. Офицеры и солдаты российской армии эпохи Отечественной войны 1812 года: социальные портреты и служба. Бородино: Бородинское поле, 2017. 280 с.
22. Ярмиш О. Каральный аппарат самодержавства в Україні в кінці ХІХ – на початку ХХ ст. Харків: Консум, 2007. 284 с.
23. Bittner E. The Functions of the Police in the Modern Society. Maryland: National University of Mental Health, 1970. 122 p.
24. Emsley C. Policing and its Context 1750 – 1870. London: McMillan Press, 1983. 189 p.
25. Fuld L.F. Police Administration. A critical study of Police Organisations in the United States and Abroad. New York and London: Putnam's, 1909. 551 p.
26. Fosdick R.B. European Police Systems. New York: The Century Co, 1916.
27. Graper E.D. American police administration. New York: McMillan, 1921.
28. Glover E.H. The English Police, its Origin and Development. London: Police Chronicle, 1934.

29. Neocleous M. *The Fabrication of Social Order. A Critical Theory of Police Power*. London: Pluto Press, 2000. 160 p.
30. Lee W.L.M. *A History of Police in England*. London: Methuen, 1901. 416 p.
31. *Police Forces: A Cultural History of an Institution/ ed. by Klaus Mladek*. New York: Palgrave Macmillan, 2007. 277 p.

Статті

1. Булкина И. Политика Николая I в Юго-Западном крае и учреждение университета св. Владимира. *Труды по русской и славянской филологии Тартуского университета. Литературоведение: Новая серия*. Т.7. Тарту, 2009. С. 360 – 378.
2. Гавлин М. Вопрос о винных откупах в истории законодательства Российской империи. XVIII – XIX вв. *Экономическая история: Обзорение*. Вып. 13. Москва, 2007. С. 127 – 139.
3. Костенко О., Копан О., Ярмиш О. Багатотомне видання державного значення. *Право України*. 2009. №11. С. 233 – 235.
4. Щербинин П. Особенности социальной защиты ветеранов военной службы в Российской империи в XVIII – начале XX вв. *The Journal of Power Institutions in Post-Soviet Societies*. 2007. Issue 6/7. URL: <https://journals.openedition.org/pipss/973>
5. Antonova K., Antonov S. The Maiden and the Wolf: Law, Gender, and Sexual Violence in Imperial Russia. *Slavic Review*. 2018. Vol. 77, №1. P. 99 – 122.
6. Pasquino P. *Theatrum Politicum: The Genealogy of Capital – Police and the State of Prosperity. The Foucault Effect. Studies in Governmentality*. Chicago: The University of Chicago Press, 1991. P. 105 – 119.
7. Raeff M. The Well-Ordered Police State and the Development of Modernity in Seventeenth- and Eighteenth Europe: An Attempt at a Comparative Approach. *The American Historical Review*. 1975. Vol. 80, №5. P. 1221 – 1243.
8. Reith C. Preventive Principle of Police. *Criminal Law and Criminology*. 1943. Vol.34. Issue 3. P. 206 – 209.

9. Robinson C.D., Scaglione R. The Origin and Evolution of the Police Function in Society: Notes toward a Theory. *Law & Society Review*. 1987. Vol. 21. No. 1. P. 109 – 153.
10. Terpstra J. Two theories on the police – the relevance of Max Weber and Emile Durkheim to the study of the police. *International Journal of Law, Crime and Justice*. 2011. №39. P. 1 – 11.

Довідникові видання

1. Історія міст і сіл Української РСР. У 26 т. /Редкол.: П.Т. Тронько (голова), М.П. Бажан, М.К. Білогуров та інші. Харків: Харківська книжкова фабрика ім. М.В. Фрунзе, 1968. Т. 8. 587 с.
2. World encyclopedia of Police Forces and Correctional Systems/ ed. By George Kurian. Detroit – New York – San Francisco – New Haven – Waterville – London – Munich: Thomson, 2006. 1176 p.

Рукописи

1. Бойко-Гагарін А.С. Фальшивомонетництво на українських землях (1795-1917 рр.) : дис. д-ра іст. наук: 07.00.06/ ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди». Переяслав, 2021. 600 с.
2. Губицький Л.В. Торгівля Київської губернії (1793 – 1861 рр.) : дис. д-ра іст. наук: 07.00.01/ Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди. Переяслав, 2021. 556 с.
3. Кохан О.О. Економічне та правове становище київського міщанства у 1782-1870 рр. : дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01/ Київський університет імені Бориса Грінченка. Київ, 2021. 197 с.

4. Самойленко О. О. Київська міська поліція в середині ХІХ – на початку ХХ ст. Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01/ Інститут держави і права ім. В.М. Корецького при НАН України. Харків, 2000. 18 с.
5. Самчук Т.В. Студентська субкультура університету св. Володимира (1834-1863) : дис. канд. іст. наук/ Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Київ, 2020. 289 с.
6. Холод Ю.А. Загальна поліція Російської імперії в Україні в 1862-1905. Автореф. дис... канд. юрид. наук: 12.00.01/ Національний університет внутрішніх справ МВС України. Харків, 2001. 19 с.
7. Щербинина Ю.В. Социальная адаптация и правовое положение отставных и бессрочноотпускных солдат русской армии в ХІХ в.. Автореф. канд. ист. наук: 07.00.02/ Тамбовский государственный технический университет. Воронеж, 2007. 25 с.
8. Ячменихин В.К. Военные кантонисты русской армии, 1797-1836 гг. : Автореф. дис. канд. ист. наук: 07.00.02/ Москва, 2000.
9. Westley W.A., 1951. The Police: a Sociological Study of Law, Custom and Morality. PhD. Dissertation. University of Chicago. 303 p.

Додаток 1

Кількість та кваліфікація злочинів у Києві за 1834 – 1844 рр.²⁰³

Рік	Кількість злочинів							
	Переміщення без письмових видів	Підробка монет	Вбивства	«Непотребство»	«Корчемство»	Крадіжка	Пограбування	Підпал
1834	489	-	-	6	3	81	-	1
1835	469	-	-	-	2	64	-	-
1836	483	-	-	-	1	105	-	-
1837	398	-	-	-	-	-	-	-
1838	394	-	-	4	6	15	-	-
1839	391	-	-	8	1	137	1	-
1840	464	-	-	5	-	95	-	-
1841	389	-	2	3	1	87	-	3
1842	579	-	7	-	1	120	1	-
1843	362	11	8	2	4	44	1	-
1844	361	1	-	4	2	52	12	-
Усього	4779	12	17	32	28	988	15	4

²⁰³ Укладено за: Фундуклей И. Статистическое описание Киевской губернии. Санкт-Петербург, 1852. С. 394.

Додаток 2

Оголошення про крадіжки у «Киевских губернских ведомостях» за 1851 – 1858 рр.²⁰⁴

Рік	Дата публікації	Повідомлення
1851	23 червня	Крадіжка невідомо ким у сина бердичівського купця 3-ї гільдії Грешбера Іткіна та віленського міщанина Абрама Ароновича різних речей, 2 руб. сріблом і трьох паспортів
	21 липня	Знайдені різні речі, що нібито належать Прасков'ї Орловій, на суму 15 руб. 15,5 коп.
		Знайдені різні речі, що нібито належать подружжю Гофманів, на суму 25 руб. 8,25 коп.
1855	1 січня	Крадіжка невідомо ким у київського міщанина Прокопія Вишнякова різних речей на суму 107 руб. 95 коп. та 30 руб. сріблом готівкою
	15 січня	Крадіжка з квартири студента Університету святого Володимира Едуарда Кулеші різних речей та 110 руб. готівкою

²⁰⁴ За матеріалами: Об уворованных вещах. Киевские губернские ведомости. Отдел официальный. 1851. №29. С. 122 – О краже отпускной. Киевские губернские ведомости. Отдел официальный. 1858. №37. С. 202.

	19 лютого	Крадіжка у ієромонаха Михайлівського Золотоверхого монастиря різних речей та грошей на суму 137 руб. 75 коп.
	26 лютого	Крадіжка у вдови штаб-ротмістра, поміщиці Полтавської губернії Марфи Савіцької різних речей вартістю 163 руб. сріблом
	19 березня	Крадіжка у дворянки Катерини Францівни Стрелкової білизни на суму 50 руб. сріблом
	26 березня	Крадіжка у київської міщанки Тетяни Сиволапової різних речей на суму 17 руб. 50 коп.
	16 квітня	Крадіжка у священика Йорданської церкви Іллі Сухобрусова кобили вартістю до 150 руб. сріблом
		Крадіжка у чиновника Кржижановського пари коней, що коштують 90 руб. сріблом
		Крадіжка у бориспільського козака Архипа Зайця двох коней, кожний з яких коштує 40 руб.
		Крадіжка в унтер-офіцера Миколи Зверєва документів і речей на 425 руб. сріблом
		Крадіжка у колезького асесора Павла Моцінського срібних ложок на 25 руб.
		Крадіжка у київської міщанки Єлизавети Нотіної товарів на суму 122 руб. 50 коп. сріблом
	23 квітня	У Подільській частині затриманий солдат Василь Васильєв, у якого при собі був крадений одяг

	30 квітня	Крадіжка з квартири студентів Університету святого Володимира Свідерського, Фантені та Струтинського різних речей і 35 руб. 75 коп. грошима
	21 травня	Крадіжка у відставного капітана Белецького різних речей на 175 руб. сріблом
		Крадіжка з квартири дворянина Мілевського різних речей на суму 110 руб. 90 коп. сріблом
		Крадіжка у губернського секретаря Олександра Максимовича золотого годинника, що коштує 120 руб. сріблом
		Крадіжка з квартири студента Черниша різних речей на суму 62 руб. сріблом
		Крадіжка у відставного підпоручика Кабанова різних речей на суму 48 руб. 50 коп. сріблом
	18 червня	Крадіжка у надвірного радника Піліцина різних речей на суму 73 руб. 75 коп.
	25 червня	Крадіжка найнятим на поденну роботу київським купцем Тимофієм Дегтярьовим чоловіком трьох коней. Кобила буланої масті коштує 40 руб., а двоє биндюгів – 20
	2 липня	Крадіжка у київського міщанина Івана Брацлавського одягу на суму 70 руб.
	30 липня	Крадіжка з квартири відставного поручика Туманського одягу та білизни на 50 руб.

	6 серпня	Крадіжка у вдови губернського секретаря Дар'ї Крижановської різних речей та кредитного білета в 10 руб.
	20 серпня	Крадіжка у студента Університету святого Володимира Василя Сакуна годинника вартістю 25 руб. сріблом
	29 жовтня	Крадіжка у вдови майора Фабріуса дорогоцінностей на 705 руб., банківського білета на 1000 руб., векселя на 150 руб., розписок на 1500, 1000, 200 і 120 руб. відповідно, а також речей на 50 руб.
	12 листопада	Крадіжка у почесного громадянина Терлецького різних речей на суму 548 руб. 60 коп. сріблом
		Крадіжка з квартири Анастасії Галкіної одягу на суму 37 руб. сріблом
	19 листопада	Крадіжка у прапорщиків Івана Бабкіна та Олексія Кальпенкіна годинника вартістю до 75 руб.
	5 грудня	Крадіжка з квартири солдатки Пелагеї Степанівни Вояновської гаманця, у якому загалом знаходилось 629 руб. 41 коп. сріблом
		Крадіжка з лавки купця Щигельського різних речей чайника, ложки, паспорта та 80 коп. готівкою
	10 грудня	Крадіжка з лавки київського купця 3-ї гільдії Григорія Крюкова товарів і грошей на 180 руб.

		Крадіжка з квартири міщанина Козлова різних речей на суму 198 руб. 10 коп.
	24 грудня	Крадіжка в унтер-офіцера Андрія Степановича Мажарова 76 руб. готівкою, білет Зберігальної казни Московської опікунської ради на 300 руб. та «заемное письмо» на суму 25 руб. з написом оплатити 6 руб.
1856	7 січня	Крадіжка з лавки київського купця Пехотного товарів на 425 руб.
	14 січня	Крадіжка у титулярного радника Дорофея Піотровського коня гнідої масті, разом зі збруєю оціненого у 40 руб. сріблом
		Крадіжка у надвірного радника Беленкова різних речей загалом на суму 70 руб. сріблом
	21 січня	Крадіжка у громадянки Прасков'ї Піроженкової шуби, пари сорочок і панчох жінкою, що назвалась солдаткою Магдалиною. Приміти злочинниці: вік близько 30 років, смагляве обличчя, вдягнена у чорну домоткану шубу, розмовляє польською та російською
		Крадіжка у дрізнинського міщанина Олександра Белова саней, що коштують 50 руб. сріблом
	4 лютого	Крадіжка у колезького реєстратора Івана Антоненка атестата, виданого Київською губернською поштовою конторою

		Крадіжка у своєкоштного студента Климентія Снежка шинелі з бобровим коміром
	10 березня	Крадіжка у колезького асесора Мазюкевича кобили з санями та упряжжю. Приміти: руда масть, середній зріст, має близько 20 років
	24 березня	Крадіжка у дворянина Федора Соколова двох скринь із речами на 7 руб. сріблом, а також 74 руб. кредитними білетами та двома розписками на 100 і 50 руб. відповідно
		Крадіжка з магазину Івана Літова різних речей і білизни, а також двох сюртуків – суконного і полотняного
	26 травня	Крадіжка невідомо ким у київського купця 3-ї гільдії Якова Вакуленка різних речей на суму 746 руб. 30 коп.
		Крадіжка з будинку князя Жевахова срібних ложок (84-ї проби з вензелями Л.Г. та 12-ї проби) на суму 50 руб. сріблом
	9 червня	Крадіжка з будинку покійної дружини колезького асесора Михайла Скородинського речей поручика Петра Скородинського, а також єнотової шуби й двох килимів з малюнками дами на коні та лебедів, а також синього сукна – загалом на суму 150 руб.

	16 червня	Крадіжка у дворянина Григорія Кубліцького-Піотуха різних речей на суму 745 руб. 57 коп. сріблом
	30 червня	Крадіжка у відставного підполковника Зубковського годинника вартістю 60 руб.
		Крадіжка у купця 3-ї гільдії Івана Карпова товарів на суму 166 руб. 76 коп. сріблом
	14 липня	Крадіжка у поручика Федора Федоровича Кащєєва годинника вартістю 34 руб. 50 коп.
	21 липня	Крадіжка у плац-ад'ютанта Києво-Печерської фортеці ротмістра Вангелі годинника вартістю 250 руб. сріблом
	18 серпня	Крадіжка невідомо ким в унтер-офіцера Київської інженерної команди білета №3103 на 800 руб., виданого Київським комерційним банком
	6 жовтня	Крадіжка у прикажчиків Костянтина Хряпіна та Олександра Дьяконова речей, грошей та векселів на суму до 34 615 руб. 22,5 коп.
	27 жовтня	Крадіжка в обер-офіцерського сина Іллі Семенова указу про відставку та 3 руб. готівкою
		У Київському тюремному замку утримується Прокопій Васильович Степаненко, у якого знайшли крадені речі
	10 листопада	Крадіжка у губернського секретаря Чолосовича шинелі на тхорячому хутрі з бобровим коміром

1857	2 березня	Крадіжка у селянина с. Ольшанки Білоцерківського повіту Кіндрата Тимошенка коня вартістю до 30 руб. сріблом
	9 березня	Крадіжка у сина купця 2-ї гільдії Григорія Рибанова паспорта, двох розписок, домовленості на 200 руб., розписки на 3000 руб. та 85 руб. готівкою
		Крадіжка у брусилівського міщанина Аврума Шмулевича Смертенка коня з упряжжю та возом вартістю 70 руб. сріблом
	16 березня	Крадіжка у відставного колезького асесора Степана Єремєєва двох коней
	29 червня	Крадіжка у селянина поміщиці Каменської Андрія Ковальчука годинника
		Крадіжка зі Спасо-Преображенської церкви корчика, в якому 10 злотників за вагою
	21 вересня	Пограбування двома невідомими дворянина Адама Янсона із відбиранням годинника, що коштує 150 руб.
	19 жовтня	Крадіжка у студента Університету святого Володимира Степновського годинника вартістю 70 руб. сріблом
	23 листопада	Крадіжка у київської купчихи 1-ї гільдії Настасії Бугаєвої годинника вартістю 50 руб.
Крадіжка у колезького асесора Носкова різного одягу, тканини та білизни		

1858	31 травня	Крадіжка у дворянина Слуцького повіту Ксаверія Уманського записника, в якому зберігались документи
		Крадіжка у селянина Журавленка пари коней невідомим чоловіком, що назвався Асоном Большаковим
		Крадіжка з магазину київського міщанина Романа Котирла шуби вартістю 120 руб.
	13 вересня	Крадіжка у вільновідпущеного з дворових людей поміщика-князя Стокасімова Ізмаїла Андросова відпускної

Додаток 3

Кількість та кваліфікація надзвичайних випадків у Києві за 1849 р²⁰⁵.

Коли відбулась подія		Суть справи	Кому доручене розслідування
1	З 17 на 18 лютого, 1 год	Крадіжка з комори підпоручиці Анни Максимової речей та грошей на суму 1026 руб. сріблом	Старокиївська частина
2	25 лютого	Підкинута трирічне хлоп'я аптекарю Адольфу Марцинчику (Двірцева частина)	Двірцева частина
3	9 березня	Знайдено тіло жінки навпроти церкви святого князя Володимира. При огляді тіла знаків насильницької смерті виявлено не було, тож труп відправили до Анатомічного театру Університету святого Володимира	Либідська частина
4	17 лютого, 1 година дня	Раптова смерть богуславської міщанки Тетяни, яка проживала у будинку пономара Преображенської церкви Петра Соколовського. Тетяна мала 40 років, була хвора і страждала на параліч	Печерська частина
5	З 16 на 17 березня	Крадіжка невідомо ким з лавки київського купця 3-ї гільдії Івана Саможралова, що знаходиться навпроти Києво-Печерського ринку, припасів на суму 50 руб. сріблом	
6	З 23 на 24 березня	Крадіжка різних казенних речей з будинку київської «гражданки» Конопліної	Подільська частина
7	З 25 на 26 березня	Раптова смерть відставного колезького секретаря Степана Ковальського	
8	17 березня	За повідомленням прапорщика Новоросійського гренадерського полку Федоренка, кишенькова гаманця, в якому лежали	Старокиївська частина

²⁰⁵ За матеріалами ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 7709, арк. 1– 269 зв.

		депозитні білети на 100, 50 і 25 руб. сріблом.	
9	3 22 на 23 березня	Крадіжка трьох коней, які коштували 120 руб. сріблом, у мешканця Звіринецького кварталу односторонця Василя Плетіна вкрадено троє коней.	Звіринецький квартальний наглядач
10	31 березня, 8 година вечора	Знайдене тіло невідомого чоловіка з пробитою головою у передмісті Києва на Пріорці у гаю, що належить генеральші Рудзевичовій	Куренівський квартальний наглядач
11	1 квітня	Крадіжка товарів на 18 руб. та єнотової шуби міщанина Григорія Красільнікова з хутряної лавки київського купця 2 гільдії Василя Смородінова, що знаходиться на Олександрівській вулиці	Подільська частина
12	4 квітня	Раптова смерть кріпосного хлопчика відставного полковника артилерії Дмитра Сіпомовського Антона Сіпіонова, який проживав на свічному стеариновому заводі купця Фінка. При огляді тіла ознак насильницької смерті не виявлено	Либідська частина
13	7 квітня, 8 година ранку	Раптова смерть у будинку міщанина Антона Теплечкова робітника, селянина Мединського повіту Калузької губернії	Плоска частина
14	3 15 на 16 квітня	Крадіжка невідомо ким речей на суму 80 коп. сріблом капітана ротмістра з комори квартири купця Терехова, на якій капітан проживає	Подільська частина
15	14 квітня, 2 година дня	Знайдене тіло невідомого чоловіка на березі Дніпра	
16	20 квітня	Крадіжка невідомо ким шинелі та лакейської лівреї з квартири поміщиці Соф'ї Іваненкової, яка проживає у будинку Серафимовича	Двірцева частина
17	13 квітня	Крадіжка невідомо ким двох коней, які коштують 49 руб.	Либідська частина

		сріблом, з будинку київського міщанина Ігната Храпачевського	
18	22 квітня, 8 година ранку	Знайдено тіло у міському лісі, що належить до Куренівського кварталу. Чоловік виявився селянином Романом Плоскіненком. На тілі померлого ознак насильницької смерті виявлено не було	Куренівський квартальний наглядач
19	22 квітня	У Митрополичому гаю знайдений мертвий чоловік. Ознак насильницької смерті на тілі виявлено не було	Київський земський суд
20	24 квітня, 5 година вечора	Випадковий наїзд коней міщанки Євдокії Злуніщиної, якими керував хлопчик Іван Прядкін, на похвальну процесію. Внаслідок цього постраждали київська міщанка Анна Приходькова і 4-річний син губернського секретаря Костянтин Яворський	—
21	25 квітня, 8 година ранку	Неподалік від будинку титулярного радника Пахаловіча у колодязі знайдено мертву жінку, яка виявилась дворянкою 2 розряду Уманського повіту Варварою Новіцькою. При огляді ніяких «боевых знаков» не було виявлено, окрім невеликої рани на лівому вусі, отриманої, вірогідно, від забою під час падіння у колодязь	Старокиївська частина
22	24 квітня	Крадіжка шинелей студентів Університету святого Володимира, що коштували 28 руб. та 26 руб. 75 коп. сріблом, з будинку полковниці Ліхаєвої	
23	24 квітня	Крадіжка різних речей на суму 141 руб. сріблом з будинку майора Мартинова. У крадіжці майор підозрює свого лакея – дворянина Карла Якдаловського	
24	2 травня	Раптова смерть навпроти Царського саду невідомої жінки,	Двірцева частина

		яка йшла Олександрівською вулицею	
25	3 29 на 30 квітня	Крадіжка невідомо ким з підвалу кримського татарина Махмута Огли Кадира різних речей на суму у 4 руб. 25 коп. сріблом	Печерська частина
26	3 травня, 5 година дня	Знайдений у Царському саду повішеник	Двірцева частина
27	1 травня, 11 година вечора	За повідомленням поміщика барона Ромліча, крадіжка різних речей на 2140 руб. дворовими людьми Герасимом і Семеном Кутовим.	
28	1 травня, 1 година ночі	У флігелі київської міщанки Марії Кравченкової, яка квартирує у будинку вдови купця Настасї Вертелоцької, було розведено вогонь, який викинув іскри на вулицю. Поліцейські «смотрители», які були в обході, швидко їх затрусили без помітної шкоди	Плоска частина
29	3 травня	За повідомленням вдови підпрапорщика Ольги Несвічової, крадіжка на суму 20 руб. 65 коп. У злочині вона підозрювала офіцерського сина Миколу Бобровського та Мойсея з духовного стану. Бобровський добровільно зізнався у злочині	Старокиївська частина
30	10 травня	Раптова смерть київського міщанина Григорія Петухова, який прибув на завод купця Фінка для роботи.	Либідська частина
31	12 травня, 10 година ночі	На правій стороні дороги поблизу Михайлівського монастиря знайдено на останніх хвилинах життя невідомого паломника, який прибув у Київ, вірогідно, для покаяння	Старокиївська частина
32	4 травня	Потонув Філіп Цукер, який обіймає посаду контролера над	Печерська частина

		робітниками на будівництві мосту через Дніпро	
33	3 13 на 14 травня	Повісився міщанин Михайло Дорожинський, який проживав у будинку штабс-лікаря Київського військового госпіталю	Либідська частина
34	14 травня	За повідомленням поміщиці Целестіни Ілотницької, крадіжка деяких речей на суму 40 руб. сріблом 6 травня з горища будинку купця Давидова, де вона знімає квартиру	Подільська частина
35	4 червня, 9 година вечора	Втонула донька міщанина Антона Іваценка Євдокія, яка відправилась по воду і впала у річку	
36	4 червня	Крадіжка невідомо ким до 200 руб. сріблом з лавки, що належить міщанкам Грушиніной та Добровольській, і знаходиться серед м'ясних рядів Платої частини,	Платої частина
37	6 червня	За повідомленням студента Університету святого Володимира Павла Грола, крадіжка 172 руб. сріблом із квартири	Либідська частина
38	17 червня	Підкинута під будинок міщанина Щербицького дитина дитину жіночої статі, на вид близько двох тижнів від народження	Подільська частина
39	11 червня, 4 ранку	Повісилась затримана при Печерській частині за п'янство, буйство, сварку і нанесення образ міщанці Кравчуковій міщанка Дар'я Єрмакова	Пристав Потапов і пристав Либідської частини
40	13 червня, 9 година ранку	За повідомленням дружини Меланії Стівбурненкової, раптова смерть київського міщанина Гаврила Стівбурненкова,. При огляді тіла знаків насильства не виявлено	Старокиївська частина
41	3 17 на 18 червня	За повідомленням дворянина Герасима Талішевського, який квартирує у будинку міщанина	Либідська частина

		Івана Лагоди, крадіжка шкатулки з грошима та інших речей на суму 500 руб. сріблом	
42	19 червня	За повідомленням вдови вчителя музики Авдотї, крадіжка невідомо ким різних речей на суму 21 руб. сріблом	Старокиївська частина
43	19 червня	За повідомленням учителя музики Фердинанда, крадіжка 18 числа о 10-й вечора шкатулки «мужского туалета, яка коштувала 5 руб. сріблом	Двірцева частина
44	21 червня	За повідомленням старшого смотрителя київської дніпровської переправи, знайдене мертве тіло біля наплавного мосту	Печерська частина
45	19 червня, 3 година дня	За повідомленням київського міщанина Тимофія Чернявського, у ставку на Куренівці потонула людина, яка призрівалась у київській богадільні	Київський приказ суспільного нагляду; Куренівський квартальний наглядач
46	22 червня	Наїзд кіньми селянина Лаврентія Семендсева, на київську міщанку Авдотью Романюкову	—
47	24 червня	За повідомленням вдови, яка проживає у будинку міщанки Коробчевської, крадіжка речей на суму 36 руб. 35 коп. сріблом	Куренівський квартальний наглядач
48	24-25 червня	За повідомленням лікаря, крадіжка речей на суму 120 руб. і шкатулки з банківськими білетами на 300 і 200 руб.	Старокиївська частина
49	1 липня, 5 година вечора	Випадково впав у Дніпро і потонув хлопчик київського віце-губернатора Григорій Богданов	Двірцева частина
50	27 червня	Впала у Дніпро і потонула солдатська донька Анна Гриневичова	Печерська частина
51	З 26 по 27 червня	За повідомленням інспектора університету святого Володимира, крадіжка невідомо ким із флігеля, найнятого для розміщення «недостаточных студентов»	Старокиївська частина

		різних речей на суму 150 руб. 81 ³ / ₄ коп. коп. сріблом	
52	3 28 на 29 червня	За повідомленням статського радника, який мешкає у власному будинку на Липках, крадіжка невідомо ким різних речей на суму 56 руб.	Двірцева частина
53	2 липня	За повідомленням дружини генерал-майора Глінкіна, крадіжка грошей та речей на суму 84 руб. сріблом, що належали кріпосній Авдоті Ткаченковій. У крадіжці підозрюється кріпосний Мейстров, якого взято під варту	Либідська частина
54		За повідомленням Плоскій частині київського громадянина Григорія Котляревського, потонув невідомий чоловік Никифор, який прибув на службу до нього на службу	Плоска частина
55	7 липня	За повідомленням пристава кримінальних справ Потапова, крадіжка з ящика «присутственного стола» поліції невідомо ким двох пар золотих годинників і до 30 руб. сріблом. 6 липня вкрадено 45 руб. сріблом кредитними білетами	Старокиївська частина
56	6 липня	За повідомленням кременчуцького купця Берка Барського, крадіжка суконної шинелі, що коштувала 50 руб.	
57	6 липня	За повідомленням статського радника Павла Бенера і професора Університету святого Володимира Василя Бенера, які квартирують у будинку майора Тільна, крадіжка різних речей на суму 280 руб. сріблом, а також документів. Підозрюється поденщик майора Тільна Порфірій Стеблінський, який втік від свого пана	—
58	4 липня	За повідомленням утримувача «Дворцовой гостиницы» Семена	Двірцева частина

		Гіршфельда Двірцевій частині, підкинуто немовля чоловічої статі до ганку будинку, де проживає чиновник Крамаренко	
59	10 липня	За повідомленням селянина Новозибковського повіту Чернігівської губернії Івана Зурова, на роботах із побудови через Дніпро постійного мосту потонув селянин Іван	Печерська частина
60	3 3 по 4 липня	За повідомленням купця 2-ї гільдії Вакуленка, крадіжка у майора Вакуленка золотого годинника, який коштував 80 руб. сріблом, і різних речей на суму 101 руб. У злочині підозрюється солдат Іван Бочаров	Подільська частина
61	20 липня, 8 година вечора	За повідомленням вільновідпущеного селянина поміщиці Харитонові Івана Антонова, раптова смерть його дядька Михайла Александрова	Печерська частина
62	20 липня	За повідомленням міщанки Євдокії Паріоненкової, у її город підкинуто хлопчика трьох місяців від роду	Плоска частина
63	3 20 на 21 липня	За повідомленням статського радника Чеховича, крадіжка невідомо ким різних речей на суму 400 руб.	Подільська частина
64	3 20 на 21 липня	За повідомленням баронеси Авдотї Остен-Сакен Старокиївській частині, крадіжка невідомо ким різних речей на суму 20 руб.	Старокиївська частина
65	17 липня	За повідомленням полковника Зуєвича, який проживає у Либідській частині, крадіжка невідомо ким різних речей на суму 38 руб. сріблом	Либідська частина
66	3 19 на 20 липня	За повідомленням чиновниці 8 класу Катерини, крадіжка різних речей на суму 30 руб. У крадіжці підозрює селянина Лева	Печерська частина

		Максимова і рядового 6-го саперного батальйону Івана Анісімова. Максимова заарештували і тримають у Печерській частині	
67	27 липня, 3 година дня	За повідомленням відставного рядового Григорія Грущенка Печерській частині, самогубство дружини відставного Романа Агафії, яка протягом двох місяців хворіла, не могла нічого їсти й була «приобщена Святих Тайн»	Печерська частина
68	29 липня, 7 година дня	За повідомленням міщанина Єлисея Потапенка Плоскій частині, раптова смерть дівичі, яка прибула до нього, повідомила, що відчуває себе важко хворою і просила поставити п'явки	Плоска частина
69	30 липня	За повідомленням солдатки Марії Зозулевої, напад на неї з ножом удови губернського секретаря Сташевського, яка відмовилась повертати Зозулевій борг	Двірцева частина
70	1 серпня	За повідомленням капітана шляхів сполучення, крадіжка невідомо ким з квартири, яку він займає у будинку купця Задольського, різних срібних речей. У злочині підозрюються його селяни – дівка і кухар	Плоска частина
71	7 серпня	Отруєння кучера титулярного радника Княжинського Олександра Гудіна разом із дворовими людьми Андрієм Подольським і Василисою Кожедубовою знайденою настоянкою	–
72	3 серпня, 1 година дня	За повідомленням куренівського квартального наглядача, пожежа у передмісті Пріорці за церквою у дворі вдової київської міщанки Настасї Купрінкової. Винного у цьому випадку ще не знайшли	Куренівський квартальний наглядач

73	6 серпня, на початку 4 години дня	За повідомленням київського міщанина Тимофія Борщевського, у купальні на Дніпрі потонув учень 2-ї київської гімназії Поречинський. Про випадок повідомлено київському лікарю Подільської частини для присутності під час розтину, а також інспектору київської 2-ї гімназії для «откомандирования чиновника»	Подільська частина
74	10 серпня, 7 година	За повідомленням майорші Віри Ланге, крадіжка трьох срібних ложок, що коштують 13 руб. У злочині підозрює служницю Мар'ю	Старокиївська частина
75	3 11 по 12 серпня	За повідомленням Івана Ковальськомго, сина купця 3 гільдії, крадіжка зі столика лавки 10 руб. У злочині Іван підозрює колишнього прикажчика міщанина Степана Сучкіна. Підозрюваний знаходиться під арештом	Подільська частина
76	3 24 на 25 липня	За повідомленням надвірного радника, який квартирує у будинку Щукіна, крадіжка невідомо ким 42 руб.	-
77	10 серпня	Знайдено мертве тіло, що припливло до дніпровського мосту. При огляді з'ясувалося, що чоловіку було коло 40 років, зріст складає 2 аршини 4 вершки, волосся на голові світле, мав бороду і бакенбарди. Особа чоловіка поки не з'ясована	Печерська частина
78	3 16 на 17 серпня	Раптова смерть київського міщанина Якова Роченка, який мешкав у Старокиївській частині. Покійник мав 60 років і страждав від грудного болю	Старокиївська частина
79	25 серпня	Нижче Двірцевого саду знайдено повішеним санкт-петербурзького міщанина Ігната Жигальського	Двірцева частина

80	24 серпня	Раптова смерть кріпосного чиновниці 6 класу Волкової Степана Івановича Відулярського	Подільська частина
81	17 серпня	За повідомленням вдови іноземця Анни, крадіжка 130 руб. сріблом у кредитних білетах. У злочині зізналась Мар'я Квітковська, однодвірка, яка служила у вдови «за девку». У Квітковської відібрано 100 руб. сріблом у кредитних білетах	Двірцева частина
82	21 серпня	За повідомленням київського міщанина Трохима Соколевського куренівському квартальному наглядачеві, раптова смерть кріпосного Михайла на хуторі генеральши Рудзівічової	Куренівський квартальний наглядач
83	24 серпня	За повідомленням нахвахтера Подільської частини Саковського, раптова смерть кременчуцького міщанина Семена Бурякова у квасній біля будинку професора Підгурського, де Буряков випив квас із горілкою	Подільська частина
84	26 серпня	За повідомленням Плоскій частині київського міщанина Івана Синельникова, крадіжка невідомо ким із квартири генерал-майора Мітрофанова різних речей на суму 1603 руб. Двірський Демид, на якого Мітрофанов залишив нагляд за речами, того ж дня невідомо куди втік	Плоска частина
85	3 вересня	За повідомленням вдови надвірного радника Ольги Крохіної, крадіжка невідомо ким різних речей на суму 105 руб.	Либідська частина
86	3 вересня	Смерть двірника Левашевського пансіону, 70-річного вільновідпущеника поміщика Бугуєва Григорія Гутінова. Під час слідства з'ясувалося, що Григорій заліз на горіхове дерево, щоб струсити горіхів, однак впав і	Двірцева частина

		вбився (причому під час падіння підбив собі очі і розітнув губи)	
87	7 вересня, 4 година дня	Наїзд кіньми на Хрещатику п'яного візника міщанина Либідської частини Широкого на восьмирічну доньку шевця Данберга Генрієтту і її шестирічного родича. Хоча дівчинку віднесли до будинку батька, однак вона знаходиться у безнадійному стані. Винного у переїзді взяли під варту у Двірцевій частині	
88	9 вересня	31 серпня о 10-й годині вечора під дах будинку чиновниці Натоміной на розі Рибальської вулиці невідомо хто підкинув «сверток с огнем», який не розгорівся, оскільки його викинув кріпосний поміщика Барценка Василь Сидоров. У ході слідства винного у підпалі не відшукали	Печерська частина
89	8 вересня	Крадіжка у колезького радника Ширмера харчових припасів (пізніше відшуканих у саду) та різних речей на суму 68 руб.	
90	9 вересня	Крадіжка невідомо ким у титулярного радника Миколи Бабковича, який квартирує у будинку дворянки Горшеновської, різних речей на суму 50 руб. 50 коп. У злочині підозрюється дворовий чиновника Троцького Іван Оніщенко	Старокиївська частина
91	8 вересня	Крадіжка невідомо ким у вчителя Інституту шляхетних дівчат Едуарда Добрянського, який квартирує у будинку генерала Байкова на Великій Іванівській вулиці, різних речей на суму 80 руб.	Печерська частина
92	15 вересня	Раптова смерть мешканця Пріорки, старшого соцького,	Куренівський квартальний наглядач

		київського міщанина Олексія Совенка, який впав із коня	
93	12 вересня	Пожежа з невідомих причин у будинку дворянки Пелагеї Рогальської, що знаходиться у Печерській частині по Московській вулиці. Пожежній команді 1 відділення вдалося її зупинити, тож будинки Рогальської та іншого міщанина залишились неушкодженими	Печерська частина
94	17 вересня	За повідомленням київської міщанки Марії Двукрінської, поранення 16 числа Уляни Двукрінської, на яку впала дубова паля на березі Дніпра	Плоска частина
95	23 вересня, 5 година ранку	Пожежа у будинку київського міщанина Григорія Щеславського, що знаходиться у Либідській частині. Згоріла дерев'яна торгова баня, яка вартує 3 тис. руб. сріблом	Либідська частина
96	7 жовтня	Крадіжка у дружини генерал-майора Канабіхової, який проживає на хуторі у віданні Куренівського кварталу, на суму 180 руб.	Куренівський квартальний наглядач
97	Із 7 на 8 жовтня	Крадіжка невідомо ким з двору губернського секретаря Ісаєвича до 60 штук комплектів білизни, що належала Київській духовній академії, а також нагольного тулуба	Либідська частина
98	10 жовтня, 5 година ранку	У будинку київського міщанина Василя Денісенкова та його дружини Анни від топки пічки у стіні затліло дерево, яке швидко було потушене поліцейськими служителями Пласкої частини	Плоска частина
99	13 жовтня, 4 година дня	Дерев'яна баня вартістю до 300 руб., що належить Флорівському жіночому монастирю і розташовується у кінці	Старокиївська частина

		Солдатської слобідки, від розжареної печі загорілась	
100	22 жовтня	Кучер професора Богородського, який проживає у надвірного радника Новицького, міщанин Семен Глуховцов, через невідому причину повісився у сараї	Двірцева частина
101	Із 27 на 28 жовтня	Крадіжка невідомо ким у лабораториста 4-ї лабораторної роти Федора Голубчика, який мешкає у Звіринецькому кварталі, 128 руб. 90 коп. сріблом	Звіринецький квартальний наглядач
102	3 3 на 4 листопада	Крадіжка з квартири колезького асесора Глазунова його кріпосними людьми Яковом і Микитою речей, грошей і грошових документів усього на суму більш як 500 руб. «По произведенным горячим следам» грошові документи були знайдені у двох шкатулках на березі Дніпра і віддані Глазунову	Либідська частина
103	12 листопада	Раптова смерть колезької радниці Зубковської, яка проживала у власному будинку у Печерській частині	Печерська частина
104	13 листопада	Спроба самогубства у питійному домі вільновідпущеника генерала Успенського Григорія Марченка. Марченко один раз вдарив себе ножем по горлу, після чого його утримали. Поранившись, став вимагати медичної допомоги, тож його відправили до лікарні Кирилівських богоугодних закладів	Плоска частина
105	14 листопада	Напад солдатів на денщика колезького асесора Комаровського Семена Макрукова. Злочинці вимагали у нього гроші й відрізали великий палець лівої руки. Головний лікар Київського воєнного госпіталю Чернобаєв зробив висновок, що	Либідська частина

		палець було не відрізано, а відрублено одним махом	
106	10 листопада	На Дніпрі потонув селянин поміщика Немцова Ігнат	Подільська частина
107	12 листопада	Побиття до смерті казенного селянина Чернігівської губернії Остерського повіту села Нікольської слобідки Василя Герасимова, від роду близько 80 років, Михайлом Перомяковим на куренівському хуторі	Печерська частина
108	16 листопада 10 година вечора	На Дніпрі потонув нетверезий київський міщанин Микола	
109	На 18 листопада	Крадіжка невідомо ким лавки, що знаходяться під домом поміщика Березовського, товарів на суму 180 руб. При розслідуванні виявилось, що крадіжку здійснила людина, яка під'їхала до лавки однокінною підводою	Подільська частина
110	22 листопада	Раптова смерть невідомої жінки, яка йшла з «Нового строєнія» на Печерськ.	Печерська частина
111	20 листопада 4 година дня	Дворова дівка поміщика Ніжинського повіту Чернігівської губернії Раповича, Настасья Іванова витягала воду з колодязя і впала у нього. Хоча її витягли живою, однак від падіння у колодязь глибиною 18 саженив через дві години Настасья померла	Старокиївська частина
112	3 12 на 13 листопада	Крадіжка у брянського купця Олексія, який зупинився «в лаврской гостинице», різних речей і скрині на суму 350 руб. Разом із речами було вкрадено паспорт на ім'я селянина Орловської губернії Трубачевського повіту Козловського повітового правління Матвія Дементійовича Молчанова	Печерська частина

113	3 25 на 26 листопада	За повідомленням прикажчика купця Байкова Філіпа Дудкіна Старокиївській частині, крадіжка з лавки, яка знаходиться під будинком купця Смірнова на Хрещенському базарі, на 60 руб. Це сталося після того, як сторож тієї лавки, йдучи додому о 4-й годині ранку, залишив усе у порядку	Старокиївська частина
114	26 листопада	О 2-й годині ночі у передмісті Києва на Куренівці у київського міщанина Івана Пономаренка згорів старий будинок з амбаром, вкриті соломою, від чого Пономаренко має збитки на 29 руб.	Куренівський квартальний наглядач
115	26 листопада 3 година ранку	Крадіжка з церкви двох шовкових платів: один із престолу, а другий з аналою, а також червоних коралів з образу чудотворної ікони Братської Божої Матері донькою служителя Михайлівського монастиря Олександром Шевченковою	Подільська частина
116	28 листопада	За повідомленням купця 2-ї гільдії Олександра Бубновського, крадіжка невідомо ким речей та грошей на суму 113 руб.	Либідська частина
117	3 29 на 30 листопада	Крадіжка невідомо ким з будинку відставного полковника Зуєвича білизни на суму 141 руб. 50 коп.	
118	19 грудня	Раптова смерть селянина Покровського повіту Володимирської губернії поміщика князя Воронцова Єгора Гаврилова, який перебував серед робітників, що зводили на березу Дніпра вежу. При огляді ознак насильницької смерті на тілі виявлено не було, тож його відправили до анатомічного театру Університету святого Володимира	Двірцева частина

119	6 грудня, 8 година ранку	За повідомленням вільновідпущеної Авдотії Спідніченкової, раптова смерть солдатки Марії Гончаренкової, яка страждала на падучу хворобу	Плоска частина
120	6 грудня, 11 година ранку	Крадіжка невідомо ким зі спальної кімнати будинку губернського секретаря кишенькового золотого годинника вартістю 130 руб.	Либідська частина
121	3 10 на 11 грудня	Затримка під час нічного обходу разом із двома рядовими унтер-офіцером Подільської частини Андрієм Слободанюком у магазині купця Чернова на Олександрівській вулиці солдата, який назвався рядовим 1-ї роти місцевого гарнізонного батальйону Григорієм Грушиним. Грушин повідомив, що всередині магазину знаходились рядовий того ж батальйону Артем Муханов і десяцький Двірцевої частини Василь Козленченко, які виламали двері, розібрали конторку й дістали 15 руб., однак після цього перший попався Подільській, а другий – Двірцевій частині почув стук. .	Подільська частина
122	4 грудня, 4 година ранку	Крадіжка з лавки київського купця 3 гільдії Андрія Нитенка, що знаходиться на Печерському базарі, на суму 106 руб.	Печерська частина
123	17 грудня	Пожежа у будинку «гражданки» Белоусової від тріснутої старої труби, що подавала воду. Згоріли старі приміщення та амбар, що вартували до 50 руб.	Подільська частина
124	19 грудня, 2 година ночі	Пожежа у будинку відставного унтер-офіцера Гаврила, у якій згоріло майна на 1000 руб.	Либідська частина

Додаток 4

Таблиця надзвичайних випадків, що відбулись у Києві за 1850 р²⁰⁶.

Коли відбулась подія		Суть справи	Кому доручене розслідування
1	19 грудня, 9 година вечора	Крадіжка невідомо ким з кімнати генерал-майора Анненкова шкатулки з дорогоцінностями і годинниками, а також до 60 аршинів полотна і вовняної шуби – усього на суму 219 руб.	Двірцева частина
2	24 грудня, 8 година вечора	Крадіжка невідомо ким із лавки, що знаходиться під домом купця Конона Булигіхіна шкатулки, у якій зберігалось 250 руб. у білетах, а також табакерки	Плоска частина
3	26 грудня	Крадіжка невідомо ким із магазину, що належить дворянину й знаходиться у будинку померлої колезької радниці Зубковської, 50 руб. кредитними білетами, а також різних речей на суму 168 руб.	Печерська частина
4	26 грудня	Крадіжка невідомо ким з кабінету генерал-лейтенанта Бердяєва двох шкатулок	
5	26 грудня	Крадіжка з магазину, який знаходиться у будинку титулярного радника Вермайовського у Печерській частині, грошей у кредитних білетах на суму до 300 руб.	
6	23 грудня, 11 година ранку	Народження у артилерійській казармі селянкою поміщика Бурхова Марфою Сидоровою мертвої дитини	–
7	28 грудня, 4 година дня	Раптова смерть при нападі падучої хвороби київського міщанина, кравця Карпа Томашевського	Подільська частина
8	3 грудня на 1 січня	Смерть дворянина 2 розряду Августа Червинського разом із дружиною Олександрою та сином 17-ти років Карлом від угару, незважаючи на спроби надати їм медичну допомогу за розпорядженням пристава Либідської частини колезького асесора Бачинського	Либідська частина

²⁰⁶ За матеріалами ЦДІАК. Ф. 442. Оп. 1. Спр. 7709, арк. 1– 269 зв.

9	28 грудня	Крадіжка невідомо ким з лавки вільновідпущеника Петра Лебедева, що знаходиться біля будинку титулярної радниці Чекалової по Мостовій вулиці, різних речей на 55 руб. сріблом	Печерська частина
10	2 січня	Наїзд кіньми візника чиновника Камінського, селянина колишнього радника Казенної палати Савченка, Федора, на вдову солдата Катерину Нестерову, внаслідок чого їй пробило голову	Двірцева частина
11	28 грудня, 7 година вечора	Раптова смерть чоловіка, який ночував у будинку померлого відставного солдата Богова біля єврейського кладовища. Слідство виявило, що цим чоловіком був селянин містечка Бещева Київського повіту Іван Науменко, який прийшов у Київ для поденних робіт. Оскільки під час огляду тіла зовнішніх ознак насильницької смерті виявлено не було, то тіло відправили до анатомічного театру Університету святого Володимира	Звіринецький квартальний наглядач
12	19 січня, 6 година вечора	Виявлене у Теличківському «питійному домі» рядовим Звіринецького кварталу Іваном Павленком тіла калузького селянина Прокопія Акімова поряд із двома саперними солдатами і штатним служителем Києво-Печерської лаври Федором Лященком. Під час огляду тіла Акімова з'ясувалося, що у нього були вибиті зуби та праве око	«По открытии причин смерти предписав приставам Печерской и Лыбедской частей города Витвицкому и Пясецкому донести»
13	18 січня	Раптова смерть селянина княгині Сибірської Іван Данилова, який був робітником колезького секретаря Лаврентія Козловського і мешкав у його будинку	Либідська частина
14	Світанок 26 січня	Раптова смерть дружини відставного солдата Устинії Русанової у будинку вдови міщанки Авдотї Артеменкової	Старокиївська частина
15	23 січня	Дитина міщанки Марії Кішевської народилась передчасно і мертвою у результаті побоїв Марії чоловіком Степаном	Подільська частина
16	30 січня	Виявлення під час розміну у реміщевського міщанина, єврея Міхеля Янкелевича Ноткіна, фальшивого кредитного білету у 50 руб. сріблом. У Подільській частині Ноткін	

		повідомив, що виміняв білет на єврейському «постоялом дворе». При обшуку у міщанина не було знайдено інструментів для підробки білетів. На даний момент він перебував під арештом у Подільській частині	
17	30 січня, 5 година дня	Раптова смерть поручиці Кароліни Попової, яка проходила Андрієвським узвозом у п'яному вигляді і впала на дорогу	
18	5 лютого, 10 година вечора	Раптова смерть селянина Калузької губернії і повіту села Некрасовки поміщика Корсакова Філіпа Меншикова, який квартирував у будинку купця Багряєва	Плоска частина
19	3 29 на 30 січня	Крадіжка невідомо ким з квартири нахвахтера колезького асесора Васильєва, що знаходиться у будинку спадкоємців чиновника Замотаєва, різних речей на суму 239 руб. 50 коп.	Печерська частина
20	7 лютого, 4 година дня	Раптова смерть козачки села Смош Прилуцького повіту Полтавської губернії Анни Сердюкової, яка прислужувала вдові священика Анні Русовій, що проживала у передмісті Ліски	
21	6 лютого	Раптова смерть вільновідпущеника княгині Репніної Петра Ознобітіна, який квартирував у київського міщанина Семена Топольського	Старокиївська частина
22	11 лютого, 9 година ранку	Поранення ножом дружиною унтер-офіцера Стефанідою Драбницькою, кухаркою в Інституті шляхетних панянок, київського міщанина Михайла Кіяніци, який також служив при Інституті. Рана не виявилась небезпечною для життя, однак за цей вчинок Драбницьку взято під арешт	Двірцева частина
23	12 лютого, 2 година дня	Раптова смерть ніжинського грека, одеського купця 3-ї гільдії Пантелеймона, який квартирував у будинку міщанина Клімова у Печерській частині, у трактирному закладі київського купця 3-ї гільдії, грека Петра	Подільська частина
24	5 лютого	Крадіжка невідомо ким у міщанина містечка Чернобиля Радомишльського повіту Гаврила Ситнікова скрині із пряничним крамом на 30 руб. та різними речами. Під час розшуку скриню було знайдено, але всередині нічого не виявилось	
25	7 лютого	Раптова смерть міщанина містечка Чернобиля Радомишльського повіту Олексія Васильєва,	

		від роду 70-и років, у будинку чиновника 5-го класу Лохвицького	
26	19 лютого	Раптова смерть селянина поміщика Богданського із Богомлі Борисівського повіту Мінської губернії Степана Івановича Медведецького на квартирі прапорщика артилерійського гарнізону Павла Федорова, що знаходиться у будинку дворянина Шемета	Старокиївська частина
27	18 лютого	Раптова смерть дружини рядового київської лабораторії Павла Голубкова Мар'ї, яка прийшла провідати свою хвору знайому, дружину відставного бомбардира Євлампія Колоніхіна Аксінью	Двірцева частина
28	26 лютого	Крадіжка невідомо ким з будинку київської міщанки Прасков'ї Рупинської різних речей на суму 50 руб. 65 коп.	Подільська частина
29	7 березня, 5 година дня	Раптова смерть у будці на березі Дніпра селянина полковника Стогова Степана Балагура, якому було 50 років	Подільська частина
30	7 березня	Крадіжка невідомо ким з будинку міщанки Прасков'ї Крицької різного одягу на суму 60 руб. 75 коп.	Печерська частина
31	20 березня, 1 година ночі	Пограбування невідомими міщанина Франца Гофмана з міста Старобихова Могилівської губернії на квартирі, що знаходиться на польському цвинтарі. Нападники – 4 невідомих чоловіки і 2 жінки, чиї обличчя були вкриті сажею – душили Гофмана і його дружину, вимагаючи гроші, й забрали різні речі та готівку на суму 110 руб.	Либідська частина
32	24 березня, 4 година ранку	Пожежа у будинках чиновників Ходоловського і Луцика,, що призвело до збитків на суму 23000 руб. Причину, через яку почалась пожежа, не з'ясовано	Подільська частина
33	26 березня, 11 година вечора	Пожежа у будинку іноземця Йогана Віра відбулась пожежа, в якій згорів дерев'яний навіс, у якому зберігалось сіно і стояв кінь. Загальна сума збитків від пожежі – 150 руб. Причину, через яку почалась пожежа, не з'ясовано	Либідська частина
34	27 березня	Крадіжка невідомо ким з будинку київського «гражданина» Артема Приходька 60 руб.	Плоска частина

		готівкою та різних речей на суму 255 руб. 55 коп.	
35	3 24 на 25 березня	Крадіжка невідомо ким з будинку орловського міщанина Полікарпа, який торгує за свідоцтвом купця 3-ї гільдії, різних товарів на суму 239 руб.	Либідська частина
36	На 3 квітня	Крадіжка невідомо ким з будинку чиновниці Марфи, що знаходиться у передмісті Кудрявець, різних речей на суму 3 руб. Хазяйка підняла тривогу і бачила, що злочинці втекли на Глубочицю	Старокиївська частина
37	10 квітня	Крадіжка невідомо ким у міщанина Трохима Жаретовського, який квартирує у будинку надвірного радника Щербини, білизни на суму 77 руб. 75 коп.	Подільська частина
38	7 квітня, 1 година ночі	Пограбування невідомими відставного унтер-офіцера Попова, його дружини і 16-річної доньки у власному будинку. Обличчя нападників були намащені чимось чорним, а один зі злочинців, вдягнений у куртку, схожу на одяг сажотруса, налякав сім'ю, вимагав гроші та забрав різні речі й 150 руб.	Старокиївська частина
39	6 квітня	Крадіжка невідомо ким з бакалійної продукції ніжинського міщанина Козьми різних припасів – усього на суму 102 руб.	Либідська частина
40	12 квітня	Падіння київського міщанина Федора Ніконенка по дорозі з Подолу на Лук'янівку у п'яному вигляді з возу, що призвело до загибелі	Старокиївська частина
41	15 квітня	Раптова смерть казенного селянина села Велика Бугаєвка Київського повіту	Подільська частина
42	23 квітня, 1 година ночі	Раптова смерть двох невідомих п'яних жінок, який доставили у Печерську частину «в бесчужественном состоянии», так що вони не повідомили ні своїх імен, ні походження	Печерська частина
43	9 травня	О 5-й годині ранку на цегельному заводі аптекаря Ейсмана сталась пожежа, що почалась у цегельному сараї, вкритому солом'яним дахом, від невідомих причин. Сума збитків від пожежі склала 200 руб.	
44	14 травня, 11 година ночі	Пожежа з невідомої причини на берліні з вапном радульського міщанина Олександра Волохіна, що стояла над берегом Дніпра. Збитки Волохіна склали 150 руб., а збитки	Подільська частина

		купця Засмана Пузріна, якому належало вапно, – 288 руб.	
45	12 травня	Крадіжка невідомо ким з квартири відставного майора Герасимова, що знаходиться у будинку священика Ботвіновського, різної білизни на суму 100 руб.	Старокиївська частина
46	19 травня, 2 година ночі	Пожежа у сараях, влаштованих на березі Дніпра, у яких знаходився млин, а також інші машини для приготування [...] для постійного київського мосту. Під час слідства з'ясувалось, що пожежа розпочалась через нерозважливість робітників під час топки парової машини, однак суму збитків ще не пораховано, оскільки їхня основна частина припадає на порчу машини	Печерська частина
47	23 травня, 8 година ранку	Селянин поміщика Ширая Венедикт із числа робітників на постійному мосту через Дніпро потонув	
48	24 травня, 2 година ночі	Крадіжка у купця 2-ї гільдії Микити Борисова невідомим чоловіком, босим і одягненим у солдатську шинель, різних речей на суму у 50 руб.	
49	27 травня, 5 година дня	Раптова смерть київського міщанина Семен Жигалов, який ловив рибу на Почайні	Куренівський квартальний наглядач
50	28 травня	Знайдене у Дніпрі тіло учня Київського духовного приходського училища Василя Абрамовича, який проживав у будинку київського міщанина Муравського. На березі лежав одяг хлопчика	Плоска частина

Додаток 5

Кількість справ київської поліції у 1842 – 1846 рр.²⁰⁷

	1842	1843	1844	1845	1846
Залишились з ранішого часу	3103	3091	2108	1056	970
За рік ввійшло	11468	11272	12986	13038	12942
Залишились невирішеними за поліцією	322	263	145	201	198

²⁰⁷ Укладено за: Фундуклей И. Статистическое описание Киевской губернии. Санкт-Петербург, 1852. С. 398.